

Självständigt arbete vid LTJ – Fakulteten, Sveriges
Lantbruksuniversitet i Alnarp

Landskapsingenjörsprogrammet 2009

**Tillgängligheten på kyrkogårdar för
rörelsehindrade**

SLU, Sveriges Lantbruksuniversitet
Fakulteten för Landskapsplanering, Trädgårds- och Jordbruksvetenskap

Författare
Karin Borring

Titel
Tillgängligheten på kyrkogårdar för rörelsehindrade

Nyckelord
Tillgänglighet, Funktionshinder, Gångar, PBL, Kulturminneslagen,
Kyrkogård

Handledare
Ann-Britt Sörensen, SLU, Movium - centrum för stadens utemiljö

Examinator
Angelika Blom, Eva- Lou Gustafsson, SLU, Område
Landskapsutveckling

Kurstitel
Självständigt arbete för Landskapsingenjörer

Kurskod
EX0361

Omfattning, högskolepoäng
15 hp

Nivå och fördjupning
Grund C

Utgivningsort
Alnarp

Utgivningsår
2009

Förord

Examensarbetet är skrivet vid Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU, Fakulteten för Landskapsplanering, Trädgårds- och Jordbruksvetenskap inom Landskapsingenjörsprogrammet.

Jag skulle vilja tacka min handledare Ann-Britt Sörensen som kom med idén till examensarbetet och som varit ett stort stöd för mig under arbetets gång. Jag vill även tacka mina intervjupersoner för att ni har ställt upp och bidragit med information till mitt arbete och som bidragit till att jag kunnat genomföra fallstudierna på kyrkogårdarna.

De bilder som finns med i arbetet är fotograferade av författaren till examensarbetet och två av dem är fotograferade av Ann-Britt Sörensen. De bilder som är fotograferade av Ann-Britt, anges vid de bilder det gäller. Jag har fått lov från Ann-Britt att använda hennes bilder i examensarbetet.

Sammanfattning

På många platser i samhället stöter funktionshindrade människor på hinder som gör det svårt för dem att komma fram till sitt mål. Detta examensarbete handlar om hur tillgängligheten är på kyrkogårdar, för rörelsehindrade personer.

Arbetet är uppdelat i en metod och materialdel, en litteraturstudie, en resultatdel och en diskussionsdel. I metoddelen förklaras hur jag gått tillväga med genomförandet av arbetet. Litteraturstudien handlar om tillgänglighet och vad det innebär. Det finns en lag om att enkelt avhjälpta hinder ska undanröjas för att öka tillgängligheten i samhället. Det finns även en lag om hur man ska bevara kulturvärdet på kyrkogårdar. Det kan ofta bli krockar mellan dessa olika lagar. Denna problematik berörs i resultatdelen i arbetet. Arbetet baseras på intervjuer med kyrkogårdschefer/förmän och handikappsombud från tre kyrkogårdar.

I resultatdelen berörs också den problematik beträffande tillgänglighet, som en rörelsehindrad person kan stöta på. Det stora problemet som arbetet lägger fokus på är gångarna. Problematiken med gångarna är att gamla delar av kyrkogårdar är kulturminnesskyddade, vilket leder till att man inte får ändra på dessa gångar hur som helst. Tillstånd krävs från länsstyrelsen för att få ändra i dessa miljöer. Examensarbetet berör även hur tillgängligheten är med bänkar, serviceplatser och smykningsplatser vid minneslundar. Grindar kan också vara ett problem för tillgängligheten, då det kan vara svårt att öppna en grind för en rullstolsburen person. Arbetet innehåller även en beskrivning av lämpligt material för gångar.

Det som framkommit i arbetet är att det är gångarna på de äldre delarna av kyrkogården, som är den största problematiken vad gäller tillgänglighet. Dessa gångar består ofta av grus som kan vara svårt att köra på med rullstol och rollator. Problemet består i att Kulturminneslagen och Plan- och Bygglagen krockar med varandra. Kulturminneslagen skyddar kulturmiljöer, främst kyrkogårdar före 1939, och Plan- och Bygglagen främjar tillgängligheten. Bedömningar och beslut får fattas från fall till fall hur man ska tillgängliggöra gångarna.

Idag finns olika material och lösningar för att komma tillrätta med problemet, men de material som kan användas för alternativa beläggningar beror på den omgivande miljön. Materialvalet får alltså anpassas efter varje kyrkogårds förhållanden, att det passar in i miljön.

Innehållsförteckning

Inledning	1
Bakgrund	1
Syfte	1
Avgränsning	1
Begrepp	1
Metod och material	3
Intervjumetodik	4
Kvalitativ forskningsintervju	4
Positivism och Hermeneutiken	4
Reliabilitet och validitet	4
Intervjuguide	6
Intervjuform	6
Sammanställning av intervjuerna	7
Litteraturstudien	7
Sökord	8
Litteraturstudie	9
Historik om funktionshindrade personer i samhället	9
Synen på funktionshindrade i samhället från förr till nutid	9
Tillgänglighet och delaktighet	9
Handikappolitik och FN:s Standardregler	9
Tillgänglighet är en nödvändighet	11
Enkelt avhjälpna hinder och tillgänglighet	11
Ekonomiska aspekter vid ombyggnation	13
Aspekter att fundera innan byggnation eller ombyggnation	13
Lagar	14
Plan- och bygglagen	14
Kulturminneslagen	14
Begravningslag, Kulturdepartementet (1990)	14
Resultat	16
Intervju med Henrik Ogstedt, Byggnadsantikvarie, Restaurator, 20/4 2009	16
Mjölby kyrkogårdsförvaltning	17
Intervju och rundvandring med Karin Holmgren, ordförande i Handikappföreningarna Mjölby (HSO), Mjölby kommun, 9/4 2009	17
Intervju och rundvandring med Peter Springfeldt, Kyrkogårdschef Mjölby kyrkogårdsförvaltning, 14/4 2009	20
Motala griftegård	23
Intervju och rundvandring med Måna Fornander, ledamot i De Handikappades Riksförbund, DHR, Motala kommun, 15/4 2009	23
Intervju och rundvandring med Lars Lundgren, Griftegårdschef Motala griftegårdsförvaltning, 15/4 2009	27
Lomma kyrkogårdsförvaltning	30
Intervju och rundvandring med Fred Windisch, Kyrkogårdsförman Lomma kyrkogårdsförvaltning, 27/4 2009	30
Intervju och rundvandring med Eva Halleus, medlem i De Handikappades Riksförbund, DHR och aktiv i kommunala handikapprådet i Lomma kommun, 6/5 2009	33
Material på kyrkogårdens gångar som ökar tillgängligheten	40

Natursten	40
Betong	42
Grus	43
Material som är alternativ till grus	43
Asfalt	45
Diskussion	47
Mjölby kyrkogårdsförvaltning	48
Motala griftegård	49
Lomma kyrkogårdsförvaltning	49
Material till kyrkogårdsgångar	50
Metoddiskussion	50
Slutsats	50
Källförteckning	52
Bilagor: Intervjuguider	54

Inledning

Bakgrund

Det har kommit lagstiftning om att offentliga miljöer ska vara handikappanpassade, vilket då även gäller kyrkogårdar. I Plan- och bygglagen (SFS 1987:10) 21a § kapitel 17 står det att ”I byggnader som innehåller lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser skall enkelt avhjälpta hinder mot lokalernas och platsernas tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga undanröjas i den utsträckning som följer av föreskrifter meddelade med stöd av denna lag. Lag (2001:146)”. I Plan- och bygglagen (SFS 1987:10) kap 3 § 3 står det att ”Byggnader skall uppfylla de krav som anges i 2 och 2 a §§ lagen (1994:847) om tekniska egenskaper på byggnadsverk, m.m. i den utsträckning som följer av föreskrifter utfärdade med stöd av 21 § den lagen. Lag (1999:367)”.

Det är på många kyrkogårdar ganska svårt att ta sig fram på grusgångar med t ex rullstol, rollatorer och barnvagnar. Det kan finnas andra hinder i vägen som t ex gräskanter och uppstickande brunnar. Dessutom omfattas kyrkogårdar av kulturminneslagen, vilket gör att förändringar inte kan göras hur som helst. Därför tycker jag det är intressant att ta reda på hur man skulle kunna gå tillväga för att rörelsehindrade och personer med barnvagnar, lättare skulle kunna ha tillgång till kyrkogårdar.

Syfte

Det är på många kyrkogårdar problem med tillgängligheten och jag vill undersöka denna problematik för att se hur man kan gå tillväga när man ska tillgängliggöra kyrkogårdar och vad som kan vara svårt med detta.

Frågeställning: Kan kyrkogårdar göras tillgängligare för rörelsehindrade också med hänsyn till kulturminneslagen? Hur kan man gå tillväga? Arbetet koncentreras på gångarna.

Avgränsning

Arbetet kommer att handla om vad det finns för problematik beträffande framkomligheten och tillgängligheten på kyrkogårdar för rörelsehindrade personer. För att avgränsa arbetet kommer problematiken kring gångsystemen speciellt att beröras och hur man eventuellt kan tillgängliggöra gångar med hänsyn till kulturminneslagen. I arbetet kommer även bänkar, grindar, serviceplatser och smyckningsplatser vid minneslundar att beröras.

Begrepp

Funktionsnedsättning

”Begreppet ”*funktionsnedsättning*” innefattar ett stort antal olika funktionshinder i befolkningsgrupper överallt i världen. Människor kan ha funktionsnedsättningar på grund av fysiska eller intellektuella skador eller sjukdomar, syn- eller hörselskador eller -sjukdomar, medicinska tillstånd eller mentalsjukdomar. Sådana skador, tillstånd eller sjukdomar kan

vara av bestående eller övergående natur” (FN:s standardregler för funktionshindrade, u.å.).

Handikapp

”Handikapp avser förlust eller begränsning av möjligheterna att delta i samhällslivet på samma sätt som andra. ”Handikapp” beskriver mötet mellan människor med funktionsnedsättning och omgivningen” (FN:s standardregler för funktionshindrade, u.å.).

Rörelsehinder

Rörelsehinder innebär t. ex att en person har svårare att snabbt förflytta sig framåt. Om en rörelsehindrad person åker rullstol kan t ex kantstenar vara ett hinder. Även bland annat dåligt hjärta och hjärnskada kan också klassas som rörelsehinder. Reumatism är en sjukdom där rörelsehinder blir följden. Reumatism kan t ex vara ledbesvär och muskelsmärk och detta leder till att rörligheten minskar (Håkansson W. 1999, s. 6)

Kyrkogård

Flera beteckningar finns; Kyrkogård, Begravningsplats, Griftegård. I detta arbete använder jag Kyrkogård, vilket är det begrepp man använder i det allmänna språkbruket. Däremot har inte begreppet ändrats när det ingår i namnet på en förvaltning.

Tillgänglighet

Beträffande handikapp innebär begreppet tillgänglighet enligt Nationalencyklopedin (2009) ”*Målet är att garantera tillgänglighet och möjliggöra delaktighet i samhället för personer med funktionshinder*”.

Metod och material

För att ta reda på hur kyrkogårdar kan bli tillgängliga för alla har jag valt ut tre stycken olika kyrkogårdar. Det är Lomma, Mjölby och Motala kyrkogårdar. Jag valde dessa kyrkogårdar för att de är representativa för flertalet svenska kyrkogårdar, på det sätt att de är normalstora för svenska kyrkogårdar till ytan. Jag ringde först upp kyrkogårdschefen på respektive kyrkogård, för att fråga om de ville ställa upp på en intervju om tillgängligheten på kyrkogårdar. Sedan ringde jag till De Handikappades Riksförbund vid varje kommun, för att fråga om det fanns någon person som kunde ställa upp på en intervju. För Mjölby kommun hänvisades jag till Handikappföreningarna Mjölby. Det är en egen förening, en paraplyorganisation för många föreningar, där en representant kunde ställa upp på en intervju. För Lomma och Motala kyrkogårdar intervjuade jag representanter för De Handikappades Riksförbund.

Intervjuer i samband med rundvandring med kyrkogårdschef/förman på respektive kyrkogård, samt en representant för en handikappförening eller handikapporganisation genomfördes. Intervjuerna genomfördes var för sig. Intervju med kyrkogårdschefen på varje kyrkogård gjordes för att få deras åsikter om tillgängligheten och för att få reda på vad man har gjort och planerar att göra och hur man gått tillväga. Intervju med handikappsföreträdare gjordes för att få deras åsikter och syn på tillgängligheten, och vad som kan vara problem eller hinder för handikappade personer. När jag gjorde rundvandringarna med de personer jag intervjuade tog jag fotografier på vissa objekt, som är väsentliga för ämnet. Fotografierna har jag använt mig av i resultatdelen. Dessa bilder visar exempel på vad det finns för problematik med tillgängligheten, men även hur tillgänglighetsanpassningen är utförd på ett bra sätt. Till intervjuerna hade jag förutbestämda frågor, alltså en intervjuguide. Sedan var det också fritt för intervjupersonen att prata öppet och visa det som de ansåg vara väsentligt.

Det jag ägnade uppmärksamheten åt på kyrkogårdarna var gångarna, vad det var för underlag. Detta för att se hur rörelsehindrade människor kan ta sig fram. Jag studerade om det fanns grindar och om de var lätta att öppna, om det fanns bänkar och vad det var för typ av bänkar och om vattenposterna var lätta att använda. Jag tog även reda på hur man kunde komma fram till olika platser på kyrkogårdarna om man är rörelsehindrad. Jag valde att koncentrera mig på dessa punkter och tillgängligheten vad gäller detta, då det är viktiga aspekter när man är rörelsehindrad. Grindar kan vara svåra att öppna om man använder rullstol eller rollator och beläggningen på gångar spelar en stor roll för framkomligheten. Bänkar är också viktigt att det finns för vila. Hur man kommer fram till serviceplatserna och om de är enkla att använda spelar också in för tillgängligheten. Jag uppmärksammade också hur smyckningsplatser var placerade, huruvida de var i marknivå eller upphöjda.

En av intervjupersonerna från De Handikappades Riksförbund var rullstolsburen. En rullstolsburen person kan se på problemen på ett annat sätt än en gående.

Intervjumetodik

Kvalitativ forskningsintervju

I min intervjuundersökning använder jag mig utav den kvalitativa forskningsintervjun. Enligt Kvale (1997, s. 36) är den kvalitativa intervjun inriktad på uttalanden, för att få beskrivningar på den intervjuade personens livsvärld. Kvale (1997, s. 34) menar också att den kvalitativa forskningsintervjun är inriktad på ett visst ämne, då den intervjuade och intervjuaren pratar om något som engagerar dem båda. Den kvalitativa forskningsintervjun innehåller tolv infallsvinklar av förståelseformer. Enligt (Kvale 1997, s. 37) är till exempel en av dessa tolv aspekter *fokusering*. Det innebär att intervjun tar upp ett visst tema för den intervjuade. Denna form är fokuserad, den är inte icke-styrande och inte heller strängt strukturerad med standardiserade frågor. Eftersom man pratar om ett specifikt område, (i denna studie om tillgängligheten), var det delvis upp till den intervjuade att ta upp information, som han eller hon ansåg vara viktigt för just denna plats. Enligt Kvale (1997, s. 67) inriktar sig den **kvantitativa** forskningen på massan eller mängden av något eller hur stort något är. Eftersom jag ska genomföra intervjuer med olika personer, använder jag mig utav den kvalitativa forskningen. Enligt Lanz (1993, s. 31) kan man genom den riktat öppna intervjuformen komma fram till slutsatser om kvaliteter, genom att undersöka och analysera. För att man ska få mer kunskap om nya företeelser kan man använda sig av den kvalitativa analysen.

Positivism och Hermeneutiken

Positivismen grundar sig på en filosofi, som går ut på att forskarens påverkan på forskningen ska avskiljas från den. Det som positivismen menar, är att de data man får fram genom forskningen och den tolkning man gör av den, skall hållas skilda åt. Vetenskap ska grundas på data som går att mäta, kvantitativa och objektiva. Fakta ska skiljas från tolkningar för att vara vetenskapliga. Eftersom den kvalitativa forskningsintervjun går ut på ett samtal mellan människor, kan den enligt positivismen anses ovetenskaplig, vilket alltså beror på att vetenskapsfilosofin menar att den mänskliga faktorn måste minskas. Den som blir intervjuad, tolkar ämnet utifrån sin aspekt och intervjuaren tolkar i sin tur det personen berättar. De data som fås fram genom intervjuer är svåra att skilja från tolkningarna av dem. Den positivistiska synen på den kvalitativa forskningsintervjun är alltså att den inte är vetenskaplig på grund av att det kan bli feltolkningar av uttalandena, det blir felkällor (Kvale, S. 1997, s. 62-63).

Av annan uppfattning är hermeneutiken, som uppkom i vetenskapen om kristendomen, vilket innebär att de bibliska texterna tolkades. Det är när texter skulle tolkas som hermeneutiken tog sin början. Det är sammanhanget och kunskapen utifrån det, som är av betydelse för hermeneutiken (Lantz, A. 1993, s. 26). Enligt Lanz (1993, s. 28) är synsättet som hermeneutiken har, att det är sammanhanget i meningarna det ska tas hänsyn till, så mycket som möjligt. Betydelsen för hermeneutiken är vad meningarna berättar, och vad de har för betydelse för sammanhanget.

Reliabilitet och validitet

För att redogöra och beskriva värdet av en intervju använder man dessa två begrepp (Lantz, A. 1993, s. 13).

Reliabilitet betyder enligt Malmström, Györki & Sjögren (2002, s. 475, 658) tillförlitlighet och pålitlighet. Enligt samma källa står begreppet validitet för giltighet eller "ett tests förmåga att mäta vad det avser att mäta".

I en kvalitativ forskningsintervju används begreppen validitet och reliabilitet under hela arbetet, alltså redan då intervjuguiden sätts samman och tills att analysen på det insamlade materialet är gjord. Validitet syftar på att man för sammanhanget mäter det som är relevant. Med reliabilitet menas att mäta på ett sätt som är tillförlitligt. (Malterud 1998 Gunnarsson, u.å.)

I en kvalitativ studie innebär validitet och reliabilitet att kunna redogöra för att insamling och bearbetning av material görs på ett ärligt och systematiskt sätt. I rapporten redogörs för hur resultatet vuxit fram under arbetets gång och hur förutsättningarna var inför arbetet. (Malterud 1998 se Gunnarsson, u.å.)

Inre validitet – trovärdighet, t ex:

Den kommunikativa validiteten

- "Författaren beskriver sin egen förförståelse", alltså författarens erfarenheter, utbildning och bakgrund.
- Datainsamlingen som gjorts, ska beskrivas i detalj hur den har gjorts. Trovärdigheten kan öka om materialinsamling sker under en längre tid. Det beror på att den materialinsamling som sker mot slutet kan då ha hunnit förbättras från första delen av arbetet, genom erfarenheter.
- Det måste beskrivas hur deltagarna valts ut.
- Vad som har hänt under analysprocessen ska beskrivas.

Deltagarkontrollen

- Detta innebär att det kan vara positivt att personen som har blivit intervjuad, själv kan läsa den skrivna texten av hela intervjun. Då kan personen läsa och se om det har skett några missuppfattningar eller förtydliga texten. (Malterud 1998 Gunnarsson, u.å.)

Reliabilitet

"Kvaliteten på teknisk utrustning"

- Bandspelare kan ofta användas i intervjuer och deras ljudkvalitet kan variera.

"Kvaliteten på forskaren", t ex

- Beskrivning av författarens förförståelse.
- Vilken förmåga har forskaren att göra bra intervjuer och observationer?
- De erfarenheter som man fick tidigt i materialinsamlingen, har de påverkat den resterande materialinsamlingen? (Malterud 1998 Gunnarsson, u.å.)

Kvale (1997, s. 215) menar, att i ordböckerna syftar **validitet** på hur sant något är i det som sägs eller skrivs. Enligt Kvale (1997, s. 151-152) blir den skrivna texten från tal till skrift en konstruktion som tolkats för att sedan användas som redskap för målet som man har. Utskriften kan bli olika beroende på vem som skriver den. Olika människor lägger in sina tolkningar i uttalanden.

Eftersom intervjuer görs genom en dialog för att sedan bli en skriven text, t ex från en bandad intervju, kan det bli problem när det gäller att tolka svaren. Det innebär att när intervjun blivit nerskriven blir det en konstruktion av en muntlig dialog, där tonfall, miner och kroppsspråk saknas. När man skriver ner intervjun sker det olika

avgöranden och värderingar eller bedömningar av materialet (Kvale, S. 1997, s. 149). I mitt fall bandade jag inte intervjuerna, utan skrev från mina anteckningar och mitt minne, men jag utgår från ovanstående när det gäller mina intervjuer. Jag vill påpeka att mitt genomförande kan innebära tolkningar av svaren och av de anteckningar jag gjorde. Jag kan då ha missat vissa delar i intervjun eller gjort feltolkningar av svaren. Detta påverkar både reliabiliteten och validiteten. Eftersom min utskrift inte skrevs ut från bandupptagning, kan jag inte gå tillbaka till intervjusamtalet för att försäkra mig om jag uppfattade ett svar korrekt. Jag fick utgå från mina anteckningar och mitt minne vid utskriften.

Under intervjuerna fick jag i vissa fall ställa ledande frågor, för att jag ville ta reda på vad personen ansåg om specifika saker. Enligt Kvale (1997, s. 145) kan ledande frågor ibland vara nödvändiga för att få information om saker som inte sägs. Kvale (1997, s. 146) menar, att ibland kan människor tänka att tillförlitligheten minskar för intervjuaren när ledande frågor ställs. Så är inte alltid fallet utan det kan istället förstärka tillförlitligheten, alltså **reliabiliteten**.

Intervjuguide

Enligt Kvale (1997, s. 121) innehåller en intervjuguide frågor, som ska ställas under intervjun. Det beror på intervjuarens förmåga att bedöma om frågorna ska följas noggrant, eller om man kan sväva iväg med den intervjuades svar. Detta beror på vilket upplägg intervjun fått.

Under mina intervjuer har jag använt mig av intervjuguider med några grundfrågor som jag frågade alla personer jag intervjuade. Jag gjorde en intervjuguide som jag använde när jag skulle intervju handikappsföreträdarna och en intervjuguide som jag använde när jag intervjuade kyrkogårdscheferna/förmännen. Eftersom jag har valt ut olika kyrkogårdar för att undersöka hur man ska lösa eller har löst problem med tillgängligheten, har inte exakt samma frågor ställts på samma sätt till kyrkogårdscheferna/förmännen. Eftersom rundvandring gjordes på kyrkogårdarna anpassades frågornas ordning utefter var vi gick. Jag utgick alltså ifrån några grundfrågor, som jag anpassade för varje intervjutillfälle. Sedan berättade intervjupersonen vad han/hon ville säga om respektive plats. Intervjun med byggnadsantikvarie Henrik Ogstedt utfördes också med en intervjuguide, där jag hade skrivit ner frågor. Till intervjuerna med kyrkogårdscheferna/föreståndarna och handikappföreträdarna, ställde jag ibland vissa ledande frågor, för att få reda på vad de ansåg om vissa saker eller objekt.

Intervjuform

Enligt Lantz (1993, s. 19) har intervjuaren vid de strukturerade formerna, tidigare avgjort vad som är av intresse för intervjun. Intervjuaren har avgjort vad som ska tas upp under intervjun och drar gränser för sammanhanget. Enligt Lantz (1993, s. 18) innebär den riktat öppna intervjun, att man får vetskap om den intervjuade personens uppfattning om ett specifikt fenomen, och det är den intervjuade personen som bestämmer vad i sammanhanget som är viktigt. Enligt Lantz (1993, s. 21) fungerar den riktat öppna intervjun som så, att det är en vid fråga som tas upp, och utifrån denna snävas de andra frågorna in på det aktuella området. Personen som intervjuas går då in på det som intervjuaren anser viktigt. Den halvt strukturerade formen innebär att man har bestämda frågor, som kan leda till att följdfrågor ställs. Personen som intervjuas berättar om det som intervjuaren vill få vetskap om.

Den form av intervju, som jag använt mig av vid intervjuerna med kyrkogårdsföreståndarna och handikappsföreträdarna, är den halvt strukturerade men även den riktat öppna. Den halvt strukturerade användes för att få svar på några specifika frågor från var och en av dem. Den riktat öppna behövdes, för att på det viset få personens uppfattning när det handlar om tillgängligheten på kyrkogårdarna. Vilken av dessa former som användes mest under en intervju varierade från gång till gång. Vissa intervjuer dominerades av den riktat öppna och andra intervjuer dominerades av den halvt strukturerade formen. Under intervjuerna ställde jag mina frågor som jag förberett, vilket är den halvt strukturerade formen. Under rundvandringarna visade intervjupersonerna det som var betydelsefullt för dem att visa, som var väsentligt för ämnet och som de hade kunskap om inom området. Det kan vinklas till den riktat öppna formen. Eftersom arbetet handlar om tillgängligheten på kyrkogårdar var det väsentligt att den riktat öppna intervjun användes, för att på varje kyrkogård få med det viktigaste från denna, och då måste personerna som intervjuas på varje kyrkogård få berätta mera fritt.

Sammanställning av intervjuerna

När jag intervjuade personerna förde jag samtidigt anteckningar på vad som sades genom att skriva ner det viktiga i svaret. Sedan höll jag det utförliga svaret på frågan i minnet, tills jag kunde skriva ner svaret utförligare efteråt. Detta för att lyssna mera uppmärksam på vad som sades. Enligt Kvale (1997, s. 148) kan man notera det som sägs under en intervju i minnet, genom att medvetet använda sin förmåga att komma ihåg. Intervjuaren skriver sedan ner det som var viktigt i intervjun så snart den är genomförd. Det som skrevs ner i form av anteckningar när intervjun genomfördes kan då vara till hjälp. Risker med detta är att man kan glömma bort något av det som sades och detaljer i svaren, då minnet gör ett urval av vad som sägs. Det som kan vara bra med detta är att de viktiga delarna i intervjun, som är relevanta för ämnet läggs på minnet, om det vill sig väl. Enligt Lantz (1993, s. 78) hinner intervjuaren inte skriva ner allt som sägs på papper, och personen sorterar bort vissa delar i det sagda. Sorteringen görs ifrån personens förståelse och tolkningar av svaret. Detta kan vara riskabelt och osäkert, då en del av materialet inte tas med.

Eftersom vi på rundvandringarna kom in på en del andra saker som inte hörde till ämnet, var metoden ett bra sätt att sortera bort det som inte hörde till ämnet. Efteråt skrev jag utförligare ner de svar, som var kopplade till min intervju. Det som Lantz menar med att det är riskabelt, var jag medveten om när jag började mina intervjuer, men för mig var detta ett bra sätt, då jag kunde skriva ner de svar jag sökte efter. Jag tycker att det viktigaste i intervjuerna har kommit med i arbetet.

Litteraturstudien

För att få fram information om tillgänglighet, har jag sökt information på Boverkets hemsida, Regeringens hemsida, Google, Libris och Alnarpsbibliotekets katalog Lukas. I Libris hittade jag litteratur om tillgänglighet som jag beställde som lån. Jag letade även artiklar i SLU:s databas CAB och WebSeince men hittade inga väsentliga sådana för mitt arbete.

Den litteratur jag har använt mig av, är *Från patient till medborgare- en nationell handlingsplan för handikappolitiken* som är en proposition från Regeringen. På Boverkets hemsida hittade jag Boverkets föreskrifter (BFS 2004:15 ALM 1), där det

står allmänna råd om tillgänglighet och (BFS 2003:19 HIN 1), som ger råd om undanröjande av enkelt avhjälpna hinder. För att få information om tillgänglighet har jag även använt en bok som heter *Varsam tillgänglighet*. Jag har även använt mig av FN:s standardregler för funktionshindrade i min litteraturstudie, för att det är grunden till handikappolitiken.

På Riksdagens hemsida hittade jag Kulturminneslagen, Plan- och Bygglagen och Begravningslagen.

För att få information om material till gångar har jag använt mig av Pål Reijer och Ann-Britt Sörensens bok som heter *Tillgängliga gångar på kyrkogårdar, i parker och bostadsgårdar*. Den var en grund när jag skrev om Grus, Betong, Natursten och Asfalt. Jag letade sedan information på Google då jag sökte information om slotsgrus och ECO yta. Information om platsgjuten betong hittade jag i en handbok som heter *Betong på mark*, som jag lånade på Alnarpsbiblioteket och en dansk bok som heter *Befæstelser*. För information om stenmjöl, betongplattor och betongmarksten använde jag *Tillgängliga gångar på kyrkogårdar, i parker och bostadsgårdar*. Information om natursten hittade jag i *Natursten Utemiljö*, som Sveriges stenindustriförbund utarbetat, och i boken *Befæstelser*.

Sökord

Tillgänglighet, funktionshinder, handikappade, kyrkogård, asfalt, betong, PBL, Kulturminneslagen, Boverket, Slotsgrus, Eco yta.

Litteraturstudie

Historik om funktionshindrade personer i samhället

Synen på funktionshindrade i samhället från förr till nutid

Regeringen skriver i sin proposition (1999/2000:79, s. 11) att man förr i tiden uteslöt handikappade från samhället och placerade dem på institutioner. Man gjorde detta för att andra medborgare skulle värnas från dem, eller att de handikappade skulle skyddas från samhället. De funktionshindrade människorna diskriminerades och ett självständigt liv med egna levnadsvillkor hämmades. De var bundna av andra människors välvilja. Det var individerna själva som var problemet och deras funktionsnedsättningar gjorde att de inte kunde leva som andra, ansåg man. I dagens samhälle har denna syn på funktionshindrade ändrats radikalt. Nu har man tänkandet på människors lika värde, och att alla ska vara jämlika och delaktiga i samhället. Handikappolitiken i dagens samhälle bygger på detta tänkande. Det var på 1960- talet som synsättet på funktionsnedsättningar ändrades. Då började ett jämlikhetstänkande ta fart och man började inrikta sig på vad samhället kunde göra med utformningen, för att minska problem för funktionshindrade i samhället.

Människor med funktionsnedsättningar har gått från att ha fått vård på institutioner till att få utbildning och rehabilitering. Detta har gjort att de nu på ett aktivt sätt själva kan vara med och utveckla handikappolitiken (FN:s standardregler för funktionshindrade, u.å. s. 2).

När det gäller handikappolitiken och de funktionshindrades rätt, att i samhället kunna få delta på lika villkor finns FN:s Standardregler (Siré, E. 2001, s. 20). För att det skulle bli jämlikhet i samhället med funktionshindrade människors rätt att delta på lika villkor, startade regeringen år 1989 ett arbete inom FN. Man utarbetade internationella regler, som gäller de funktionshindrades rättigheter och skyldigheter, för att uppnå jämlikhet i samhället. År 1993 antog FN:s generalförsamling dessa standardregler. I reglerna står det hur ett land kan gå tillväga, för att uppnå ett tillgängligare samhälle och hur man kan röja undan olika hinder. När det handlar om rättigheter, ansvar och möjligheter i samhället är det skrivet i reglerna om principiella ståndpunkter för detta. Länderna ska ta ansvar för att reglerna används och arbeta för att få jämlikhet i samhället (Regeringens proposition 1999/2000:79, s. 21).

Tillgänglighet och delaktighet

Handikappolitik och FN:s Standardregler

Enligt Regeringens proposition (1999/2000:79, s. 1) bör åtgärder för enkelt avhjälpna hinder vara klart år 2010.

Handikappolitiken handlar om att människor som är funktionshindrade ska få lika rättighet till delaktighet, ett värdigt bemötande, rätt till att själv bestämma och att önskemål som man har respekteras. Alla människor är en tillgång för samhället med den kunskap man har att bidra med, och därmed kunna medverka till utvecklingen av samhället (Regeringens proposition 1999/2000:79, s. 24). För att människor med funktionshinder ska kunna delta på lika villkor som andra, måste den omgivande

miljön vara tillgänglig, både när det gäller att kunna ta del av information, olika fritidsaktiviteter, kultur, vård o.s.v. Om det finns hinder i vägen blir det svårt för funktionshindrade personer att vara med i olika sammanhang där andra människor befinner sig. Ett trappsteg kan för en rörelsehindrad människa vara ett hinder, som kan jämföras med en låst dörr. På grund av t. ex sådana hinder får inte vissa människor samma möjligheter som andra att delta i samhället (Regeringens proposition 1999/2000:79, s. 26).

År 1981 var det internationella handikappåret och då antog FN:s Generalförsamling världsaktionsprogrammet för handikappade. Att handikapp är ett tillstånd mellan omgivningen och de funktionshindrade personerna definierades då för första gången. När den sociala och ekonomiska utvecklingen gick mot förbättring, ville internationella handikappåret och världsaktionsprogrammet att tyngdpunkten skulle läggas vid att även funktionshindrade personer skulle ges möjlighet till att ta del av det (FN:s standardregler för funktionshindrade, u.å. s. 3).

FN:s sociala utvecklingskommission fick i uppgift av det Ekonomiska och sociala rådet, att tillsätta en arbetsgrupp. Det var den 24 maj 1990. Arbetsgruppens uppgift var att upprätta standardregler för att människor med funktionsnedsättning skulle få jämlikhet och delaktighet. Efter vidare diskussioner i Generalförsamlingen kom man fram till att stödet var stort för att ta fram dessa regler. Den 20 februari 1991, när den sociala utvecklingskommissionen hade sammanträde, beslöt man att tillsätta denna särskilda arbetsgrupp (FN:s standardregler för funktionshindrade, u.å. s. 4).

Dessa regler är de internationella standardreglerna och det är många stater som använder sig utav dessa regler. De är dock inte juridiskt bindande. Eftersom det är så många stater som använder sig av dessa som en folkrättslig regel, kan de bli internationell praxis. Med dessa regler som utgångspunkt, moraliskt och politiskt, har staten tagit på sitt ansvar att se till att samhället blir anpassat, även för människor som har funktionshinder. När miljön ska utformas och anpassas är standardreglerna ett instrument att använda och de ger förslag på åtgärder som kan göras till fördel för de funktionshindrade. Det finns dock fortfarande hinder världen över, som utgör ett problem för dem. De får på grund av dessa hinder svårt att vara med på olika aktiviteter som samhället har att erbjuda. Det är medlemsländerna som är ansvariga för att dessa hinder avlägsnas. I denna process bör de funktionshindrade och deras organisationer delta (FN:s standardregler för funktionshindrade, u.å. s. 5).

Den regel som berör arbetet med tillgänglighet är regel nummer 5a i FN:s standardregler. I texten står det att, för att människor ska få full delaktighet måste staterna inse betydelsen av tillgänglighet. Staten ska, oberoende av vilken funktionsnedsättning människor har, se till att platser ska bli tillgängliga genom att införa handlingsprogram. Information och kommunikation ska de också ha tillgång till. För att hinder ska bli undanröjda behövs regler, som eventuellt behöver lagstadgas. Initiativet till åtgärder ska komma från staterna när det gäller att hinder i den yttre miljön ska avlägsnas. När det handlar om byggnationen av den yttre miljön måste staten även göra yrkesverksamma, såsom byggnadsingenjörer och arkitekter, uppmärksamma på, vilka åtgärder som behöver vidtagas. Det är också viktigt att dessa får information om handikappolitik (FN:s standardregler för funktionshindrade, u.å. s. 17).

När det gäller handikappolitiken har handikapporganisationerna en stor roll, liksom när det handlar om att fatta beslut i dessa frågor. Den roll som handikapporganisationerna kan ha, är att tala om vilka förändringar som är nödvändiga, identifiera vilka behov som finns och vad som ska prioriteras m.m. Genom att det finns representanter från handikapporganisationerna i offentliga utredningar, statligt finansierade organ och olika projekt, kan de ge rådgivning i handikappfrågor och bidra med de kunskaper de besitter (FN:s standardregler för funktionshindrade, u.å. s. 30).

Tillgänglighet är en nödvändighet

Enligt Siré (2001, s. 38) måste personer som är funktionshindrade kunna förflytta sig självständigt från en byggnad till en annan, för att få samma välbefinnande som andra människor. Därför är det viktigt att personer som arbetar med bebyggelsemiljöer, har kännedom om hur det är för personer med olika funktionsnedsättningar, att befinna sig i olika miljöer. Detta för att de ska komma fram till bra lösningar.

Rörelsehinder kan innebära att balansen är sämre. Man kan ha svårt att gå och behöver rollator, rullstol, käpp eller kryckor. Om en person har hjärtfel kan vila behövas oftare (Siré, E. 2001, s 56, 58).

Nedsatt ork kan t ex bero på hjärt-, kärl- eller lungsjukdomar. Nedsatt ork, rubbningar i balansen, smärta eller nedsatt koordination kan leda till gångsvårigheter, vilket också rörelsehinder innebär. Långa avstånd kan då innebära för en person med gångsvårigheter, att inte orka gå så långt i taget. De får svårt att gå när det är halt och när marken är lutande och ojämn, men även kanter gör det lätt att snubbla. Många personer som har gångsvårigheter använder rollator, och en tung dörr kan då vara ett stort hinder för den personen (Svensson, E. 2001, s. 22).

Enligt Svensson, (2001, s. 67) bör det finnas möjlighet att var 100:e meter kunna sätta sig och vila på en bänk. Bänken ska ha armstöd och ryggstöd. I större park- och friluftsområden bör bänkar finnas inom ett avstånd av 250 m. Bänkarna ska stå vid sidan av gången på den hårdgjorda ytan. Enligt Svensson (2001, s. 164) gör armstödet att det är enklare att slå sig ner på bänken och även att resa sig från bänken.

Många dörrar kan vara tunga att öppna. Det gör det särskilt svårt för människor med rollator eller om man sitter i rullstol, och där händer och armar inte är så starka. Trösklar in till toaletter är också ett hinder för dessa människor. Det är därför bra om det finns automatiska dörröppnare eller att dörren inte är så tung, vilket gör det lättare att komma in (Svensson, E. 2001, s. 94).

Enkelt avhjälpna hinder och tillgänglighet

Enligt Enklare utan hinder (2005, s. 19) innebär *allmänt råd*, rekommendationer för hur man kan använda sig utav en författning. Man blir rekommenderad hur man i ett avseende bör göra.

Enligt Boverkets föreskrifter om enkelt avhjälpna hinder (BFS 3003:19 HIN 1, 5§) ”avses sådana hinder som med hänsyn till nyttan av åtgärden och förutsättningarna på platsen kan anses rimliga att avhjälpa. De ekonomiska konsekvenserna får inte bli orimligt betungande för fastighetsägaren, lokalhållaren eller näringsidkaren”. Vidare enligt samma föreskrift kan ett och samma hinder, fast i olika situationer, vara olika

lätta att avhjälpa. Det beror på platsen där hindret är och hur det ser ut runt omkring. Att avhjälpa ett hinder i form av trappsteg kan på en plats anses som enkelt. På en helt annan plats kan trappstegen vara svåra att avhjälpa, om omgivningen runtomkring t ex är smal och trång och det inte finns plats för en ramp. Det betyder alltså att man får bedöma från plats till plats om ett hinder är enkelt att avhjälpa eller inte. Man kan i vissa fall göra bedömningar att kostnaderna för att åtgärda ett hinder blir för höga i förhållande till nyttan av det. Det kanske inte kommer tillräckligt många människor till platsen. T. ex om man ska investera i dörröppnare på en plats, kan investeringen vägas upp av att antalet besökare kan bli fler, då tillgängligheten blir bättre. På en annan plats kanske det inte lönar sig på samma sätt. På grund av den ekonomiska aspekten måste ibland prioriteringar göras. Om man måste prioritera vad gäller tillgänglighetsåtgärder bör man åtgärda de hinder där ”störst sammantagen effekt” ges.

Föreskriften fortsätter ”Fysiska hinder såsom mindre nivåskillnader, ojämn markbeläggning, svårforcerade rännor och trottoarkanter skall undanröjas”. Vidare enligt denna föreskrift står det, att där det finns nivåskillnader vid parkeringsplatser för handikappfordon och gångpassager m.m., borde kanterna jämnas till marken. Detta för att underlätta för funktionshindrade personer i rullstol och med rollator. Lutningen ska helst inte vara brantare än 1:12 om det är möjligt. Där markbeläggning är ojämn i gångtor, bör den bytas ut mot underlag som är jämnare, om det är ett hinder för rullstolsbundna eller personer med rollator. Ramper borde t ex användas där det är mindre nivåskillnader. Även rampens lutning ska helst inte vara mer än 1:12 då risken att ramla baklänges ökar vid brantare lutningar. Det som är en lämplig lutning för ramper är 1:20 (Boverkets föreskrifter om allmänna platser BFS 3003:19 HIN 1, 12§).

Det står vidare att ”Hinder i form av bristande utformning av biluppställningsplatser för handikappfordon skall undanröjas”. Denna föreskrift menar att en del parkeringsplatser bör vara anpassade så att personer med rullstol kan ta ut rullstolen från sidan i bilen. Dessa parkeringsplatser ska ha bredden 5,0 m (Boverkets föreskrifter om allmänna platser BFS 3003:19 HIN 1, 17§).

Boverkets föreskrifter (BFS 2004:15 ALM 1, 7§) menar att ”Gångtor skall utformas så att personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga kan ta sig fram och så att personer med rullstol kan förflytta sig utan hjälp. Gångtor skall vara jämna, fasta och halkfria. På öppna ytor skall särskilda ledstråk finnas”.

”Exempel på gångtor kan vara gångvägar, gångbanor, ramper, trappor och kommunikationsytor på lekplatser. Exempel på öppna ytor kan vara torg och parkeringsplatser. Gångtor bör utformas utan nivåskillnader. Asfalt, betongmarkplattor och släta stenhällar är exempel på lämpliga material. I naturmiljö kan stenmjöl som vattnas för att bli hårt vara ett lämpligt material. I grusytor kan fasta gångtor iordningställas genom ytbehandling” (Boverkets föreskrifter BFS 2004:15 ALM 1, 7§).

I Boverkets föreskrifter BFS 2004:15 ALM 1, 15§ står det att ”Sittplatser som kan användas av personer med nedsatt rörelseförmåga skall finnas i anslutning till gångytor och vid viktiga målpunkter”.

”En sittplats bör ha ryggstöd och armstöd, ha sitthöjden 0,45-0,50 meter och armstödshöjden 0,70 meter och ha armstöd med framkant som går att greppa om. Armstöden bör nå förbi sittytans framkant. Vid sidan om sittplatsen bör det finnas plats för en rullstol. Sittplatser bör placeras vid sidan av gångytan” (BFS 2004:15 ALM 1, 15§).

”Föreskrifterna och de allmänna råden i 6-16§§ gäller om det inte är obefogat med hänsyn till terrängen och förhållandena i övrigt” (Boverkets författningssamling BFS 2004:15 ALM 1, 1§).

”Bergiga partier med stora höjdskillnader kan vara exempel på delar av platser och områden där det med hänsyn till terrängen är obefogat att föreskrifterna gäller fullt ut” (Boverkets föreskrifter BFS 2004:15 ALM 1, 1§).

Ekonomiska aspekter vid ombyggnation

När det kommer nya värderingar som ska efterlevas, finns det faktorer i omgivningen som blir till hinder. Man måste då anpassa miljön efter de nya levnadsförhållandena och då blir kraven på tillgängligheten större. Den miljö som redan är byggd kan ofta vara dyr och svår att göra något åt. Det tar då tid att göra förändringarna (Siré, E. 2001, s. 24).

När det handlar om kostnader vad gäller tillgängligheten, begränsar ekonomin för projekten oftast att man inte kan genomföra de förändringar som man vill göra, och som behövs för att tillgängligheten ska bli bättre. De tillkommande kostnaderna som krävs att göra nybyggnationer tillgängliga, är oftast endast en liten kostnadsmarginal. Det som kan vara dyrt är att göra de redan existerande miljöerna tillgängliga för alla, när man gör stora förändringar. För att kunna genomföra ändringar i befintliga miljöer, får man hitta lösningar där kostnaderna inte är för krävande (Siré, E. 2001, s. 116).

Aspekter att fundera innan byggnation eller ombyggnation

Det är bra att kunna ta tillvara handikapprådet och använda det som en resurs i planeringen, när man ska bygga och göra ombyggnationer. Tillgänglighetsfrågorna kan de då övervaka genom att man har en dialog med dem. När det gäller kunskaper om de tekniska frågorna i byggandet, behöver de ha stöd. För att offentliga platser ska bli tillgänglig för alla människor, är det väsentligt att ett samarbete sker mellan olika parter¹, för att man på bästa sätt ska komma fram till en bra lösning. (Siré, E. 2001, s. 148).

När det handlar om byggnationer av miljön måste alla som arbetar med detta, tänka på tillgängligheten för att uppfylla de politiska målen om tillgänglighet i samhället. Det gäller alla, från de personer som jobbar med det övergripande, till dem som arbetar med detaljerna. Alltså gäller det inte bara dem som jobbar med

¹ Till exempel, ägaren, kommunen, byggherren, handikappföreträdare.

tillgänglighetsbefrämjande åtgärder. Alla som är inblandade i byggnation måste vara med i denna process, för att gemensamt planera för att resultatet ska uppnås. Om man inte tänker på detta från början får man i efterhand åtgärda dessa hinder och det tar tid och kostar pengar (Enklare utan hinder, 2005, s. 9).

För att få göra ändringar på platser och i byggnader, som är skyddade av Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950)² måste tillstånd från länsstyrelsen ges. För att få göra ändringar i miljön, kan länsstyrelsen ge villkor att en antikvarisk kontroll ska ske samtidigt som ändringen utförs, med uppgift att kontrollera att beslutet från länsstyrelsen åtföljs. Om inte skyddsbestämmelserna åtföljs, kan länsstyrelsen avbryta genomförandet av ändringen (Siré, E. 2001, s. 108).

Lagar

Plan- och bygglagen

Enligt Plan- och bygglag (SFS 1987:10) 21a § kapitel 17 står det att ”I byggnader som innehåller lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser skall enkelt avhjälpta hinder mot lokalernas och platsernas tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga undanröjas i den utsträckning som följer av föreskrifter meddelade med stöd av denna lag. Lag (2001:146)”.

Enligt Plan- och Bygglag (SFS 1987:10) 18 § kapitel 10 står det att ”Föreläggande enligt 14 § första stycket, 15 §, 16 § första stycket eller 17 § får förenas med vite eller med föreskrift att åtgärden, om föreläggandet inte följs, kan komma att utföras genom byggnadsnämndens försorg på den försumliges bekostnad. Förbud enligt 14 § andra stycket och 18 § andra stycket får förenas med vite.”

Vidare information om 14 §, 15 § och 17 § kapitel 10 finns i Plan- och Bygglagen (SFS 1987:10).

Kulturminneslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m (SFS 1988:950) 2 § kapitel 4 står det att ”Kyrkobyggnader och kyrkotomter skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas”.

Enligt Lag om kulturminnen m.m (SFS 1988:950) 3 § kapitel 4 står det att ”Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen”.

Enligt Lag om kulturminnen m.m (SFS 1988:950) 11 § kapitel 4 står det att ”I vården av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatsen skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas”.

Begravningslag, Kulturdepartementet (1990)

Enligt Begravningslag (SFS 1990:1144) 1 § kapitel 1 är ”begravningsplatser: områden eller utrymmen som är behörigen anordnade för förvaring av avlidnas stoft eller aska

² I fortsättningen benämnd kulturminneslagen.

och som har tagits i anspråk för detta ändamål, främst kyrkogårdar eller andra gravområden, minneslundar, kolumbarier eller urnmurar”.

Resultat

Intervju med Henrik Ogstedt, Byggnadsantikvarie, Restaurator, 20/4 2009

Henrik Ogstedt har tidigare bland annat jobbat på länsstyrelsen med kulturmiljöfrågor, som berör tillstånd om att få ändra i kulturmiljö (tillståndsgivning i kulturmiljö). Eftersom han har mycket erfarenheter och kunskaper inom detta område, vill jag genomföra en intervju för att få svar på vissa frågor och funderingar som jag har kring kulturmiljön på kyrkogårdar. Henrik Ogstedt jobbar för närvarande på Restaurator som byggnadsantikvarie. Restaurator AB är ett konsultföretag som arbetar med bebyggelsemiljöer som är kulturhistoriskt värdefulla.

När det gäller kyrkogårdar finns det regler som säger att kyrkotomter och begravningsplatser ska vårdas så, att deras kulturhistoriska värde inte minskas. För kyrkotomter som är uppförda före 1939, måste man ha tillstånd från länsstyrelsen för att få göra ändringar (kap 4 Kulturminneslagen). Jag frågar vad det är som gäller, när det handlar om tillgänglighet och vad man får göra och inte göra?

Ogstedt menar, att om man ska göra väsentliga förändringar på kyrkogårdar t ex med gångar och trädkransar, måste man ha tillstånd för att göra detta, så kallade tillståndsförändringar. Arbeten som gäller tillgängligheten är nästan alltid tillståndspliktiga. När det handlar om att åtgärda enkelt avhjälpna hinder, brukar det alltid gå att lösa. Man får avgränsa vilka delar som är rimliga. Det är stora skillnader på hur varje kyrkogård ser ut, och då får man hitta olika lösningar för varje kyrkogård.

För att ta reda på hur man ska tolka ”enkelt avhjälpna hinder” frågar jag hur han tolkar detta begrepp och vad är det för typ av hinder, när det gäller kyrkogårdar?

Ogstedt menar att det ska vara rimligt bra gångsystem. Det är omöjligt att tillgängliggöra en hel kyrkogårds alla gångar. Det ska vara öppna entréer, det ska vara en bra rutin på hur grindar ska kunna öppnas eller stå uppställda. Enkelt avhjälpna hinder kan vara kantstenar fram till kyrkans entré med tanke på synskadade. Kommunens tillgänglighetssamordnare, länsstyrelsen och förvaltaren av kyrkogården bör samarbeta, för att komma fram till hur man ska lösa problemen med enkelt avhjälpna hinder på den specifika platsen. Det är olika i varje kommun hur man löser problem vad gäller hinder. Eftersom det ska vara klart till 2010, bör man ha en plan på hur man ska göra, och tänka på vad som är problemet.

Eftersom grusgångar är vanliga på gamla kyrkogårdar som då ofta är skyddade av kulturminneslagen, frågar jag om det finns något alternativ för hur man ska lösa detta med grusgångarna? Finns det något motsvarande material som länsstyrelserna kan gå med på att ändra till?

Ogstedt menar att man får hitta lösningar för varje objekt. Det ser olika ut på varje kyrkogård. En bra lösning som finns är att göra ett riktigt bra bärlager, 25-30 cm tjockt. Ovanpå läggs ett tunt slitlager i form av kross, med stenfraktioner som fungerar bättre. Det kan ibland tillåtas att använda asfalt med limmat ytskikt.

Hållbarheten är dock sämre än i det första förslaget. Det är svårt att laga den limmade asfalten när den går sönder, och då kan denna beläggning utgöra hinder. Det man är emot är att använda betongsten, då den inte håller kvalitén på kyrkogårdar. Därför tycker Ogstedt att ett bra alternativ är det starka bärlagret med kross som slitlager. Det är huvudgångarna som man bör lägga störst kraft på. Det man också kan göra som en enklare åtgärd, är att schakta av gångarna så att gruset inte är för tjockt. Detta gör att det är lite enklare att ta sig fram.

Eftersom Kulturminneslagen skyddar kyrkogårdarnas kulturarv, frågar jag vad det finns mer för olika svårigheter som kan krocka med lagen när man ska göra kyrkogårdar tillgängliga? Henrik Ogstedt har ju kommit i kontakt med olika problem under sin tid på länsstyrelsen.

Ogstedt berättar att det oftast är gångar som är det svåra och när det gäller att utforma ramper. Ett bra material ska användas, helst natursten, men det beror på platsens förutsättningar och hur det ser ut runt omkring. När man gör något ska man göra det med bra kvalitet.

På kyrkogårdar finns ibland bomberade gångar och då undrar jag hur långt man kan gå vad gäller kulturmiljö och tillgänglighet. Bomberade gångar som är K- märkta, kan man ta bort dessa, eller hur resonerar man i dessa fall?

Ogstedt menar att bomberade gångar är en karaktär. Problematiken ser olika ut på varje kyrkogård. Det finns inga standardlösningar. Man får titta på det objekt det gäller och hitta en lösning för den särskilda platsen.

Mjölby kyrkogårdsförvaltning

Jag har valt Mjölby kyrkogård för att den är representativ för svenska kyrkogårdar, och eftersom jag kommer ifrån Östergötland och är uppvuxen 1,5 mil från Mjölby.

Intervju och rundvandring med Karin Holmgren, ordförande i Handikappföreningarna Mjölby (HSO), Mjölby kommun, 9/4 2009

Karin Holmgren är med som frivillig i Handikappföreningarna Mjölby för att hon har ett intresse i handikappfrågor och tillgänglighet.

Jag börjar med att fråga om Holmgren har varit med och inventerat vilka hinder som finns på kyrkogården.

Holmgren säger att hon inte har varit med och gjort inventering på kyrkogården. Inventering har handikapporganisationen i Östergötland gjort på länsnivå och hon har inte fått någon rapport om det ännu.

För att få reda på vad hon anser frågar jag vilka problem handikappade personer kan ställas inför när det gäller tillgängligheten och vad det finns för olika hinder?

Holmgren menar att när det är snö, och när det är snöröjt, kan det lätt bli is. Det är svårt att ta sig fram till gravarna när det är snö. Grus, se i figur 1, är också ett problem

när det är djupt och rollatorhjulen sjunker ner. Då är det svårt att ta sig fram och hjulen ställer sig på tvären.

Figur 1. Grusgång på gamla delen av kyrkogården som kan vara svårframkomlig för t ex rullstol.

Holmgren tycker att det är bra att den nyare delen av kyrkogården har asfalterade gångar som man kan köra fram med bil på. Då kan man som handikappad köra en bit in på kyrkogården, se figur 2.

Figur 2. Väg ner från nyare delen av kyrkogården till skogskyrkogården.

Jag undrar vad Holmgren anser om serviceplatsens vattentapp, och när man ska sätta blommor på gravarna och använda vaser. Holmgren menar att de vattenkannor, som visas i figur 3, kan bli ett problem för en rullstolsbunden att nå upp till, de sitter högt. Även vaserna kan vara svåra att få tag på, eftersom man måste nå dem uppifrån, inte från undersidan. Om man då sitter i rullstol kan man få problem med att nå en vas.

Figur 3. Vattenkannor och vaser högt placerade, svårt att nå för en rullstolsburen.

Vad gäller vattenpumpen som visas i figur 4, ansåg Holmgren, att det kan vara svårt att hålla vattenkannen och pumpa samtidigt, utan att kannan välter. Det kan vara svårt för personer som har svaga handleder att pumpa. Om man då också sitter i rullstol och inte kan pumpa fram vatten med foten, blir det svårt menar Holmgren.

Figur 4. Vattenpump. Kan vara svårt att hålla i en vattenkanna, samtidigt som man måste pumpa, om man t ex sitter i rullstol.

På rundvandringen såg vi också bra lösningar när det gällde tillgängligheten. Holmgren visar en bra lösning, där såväl vattenkannor som soptunna och vattenkran är lätt tillgängliga, se figur 5. Där är det lätt att komma intill med rullstol eller rollator. Holmgren berättar också att toaletten som finns i kapellet på kyrkogården är bra handikappanpassad.

Figur 5. Ställning till vattenkannor, nåbar höjd för rullstolsburna.

Intervju och rundvandring med Peter Springfeldt, Kyrkogårdschef Mjölby kyrkogårdsförvaltning, 14/4 2009

Sedan 2004 har Peter Springfeldt varit kyrkogårdschef vid Mjölby kyrkogårdsförvaltning. Som verksam förvaltningschef har han ansvar för att kyrkogården ska göras tillgänglig. Mjölby kyrkogård består av en gammal del, som anlades på 1800-talet, och som sedan utvidgats i omgångar med bland annat en 1950-tals del.

Jag frågar om det har gjorts en inventering, och om man hade olika åsikter om hur hinder ska åtgärdas. Springfeldt berättar att det har gjorts, länsstyrelsen och handikappsorganisationen har inventerat. "Länsstyrelsens åsikter krockar delvis med mina åsikter och handikappsorganisationernas behov. Det handlar om kulturarvet och det svåraste problemet är gruset" berättar Springfeldt.

Figur 6. Grusgång på gamla kyrkogården som kan vara svår att komma fram på med t ex rullstol.

Jag frågar om åtgärder för handikappsanpassning har gjorts och hur man då har gått tillväga. Springfeldt berättar att åtgärder är på gång att göras. Det är planerat att det ska byggas nya vägar som ska bli enkelriktade, så att man kan ta sig runt på kyrkogården.

Jag vill veta vilken den svåraste åtgärden är när det gäller tillgängligheten. Springfeldt menar att gruset är det största problemet och det handlar då om att bevara kulturvärdet. ”Värst är det på den gamla kyrkogården. Se figur 6. 50-tals anläggningen och yngre anläggningar är inte lika svåra. Vi håller på och diskuterar med länsstyrelsen för att komma fram till en lösning som alla kan acceptera, men det är inte klart än. Jag skulle föredra Stenmjöl som huvudmaterial”.

På min rundvandring med Holmgren³ tittade vi på vattenkannor som var placerade högt upp (som visas i figur 3 ovan). Jag påpekade detta för kyrkogårdschef Springfeldt på rundvandringen. Springfeldt säger, ”de ska sänkas så att de blir till en lägre nivå. Vi ska ta bort vissa av vattenposterna och vi håller på att göra i ordning dem, alla är inte klara”.

Senare på rundvandringen kommer vi till andra vattenposter där vaser och kannor sitter i nåbar höjd för rullstolsburna, se figur 7 och 8.

Figur 7. Vaser placerade i nåbar höjd, för rullstolsburna.

³ Karin Holmgren, Ordförande i Handikappföreningarna Mjölby (HSO), intervju och rundvandring på Mjölby kyrkogård den 9/4 2009.

Figur 8. Ställning till vattenkannor i en lägre nivå, som är nåbar för rullstolsburna.

Springfeldt visar denna pump, där man både kan trampa fram vatten med en pedal, och pumpa fram vatten med handtaget.

Springfeldt berättar att denna väg, som visas i figur 9, är det meningen att funktionshindrade personer ska kunna åka med bil. Då kommer man ner till skogskyrkogården. Det är ett förslag om att bygga väg runt så att det blir enkelriktat. Man kan då, som funktionshindrad, åka runt hela kyrkogården.

Figur 9. Asfalterad väg upp till nya kyrkogården eller ner till skogskyrkogården.

Springfeldt säger att den plattlagda ytan, som visas i figur 10, gör att det är lätt att ta sig fram.

Figur 10. Nya delen av kyrkogården, plattbeläggning, lättframkomlig för rullstol.

Springfeldt visar ramperna in till kapellet (figur 11).

Figur 11. Ramper in till kapellet.

Motala griftegård

Intervju och rundvandring med Måna Fornander, ledamot i De Handikappades Riksförbund, DHR, Motala kommun, 15/4 2009

Jag frågar Fornander om hon varit med och inventerat vilka hinder som finns på kyrkogården. Fornander säger att hon inte har varit det.

Jag vill veta vad hon anser om tillgängligheten på denna kyrkogård och frågar henne vilka problem en funktionshindrad person kan ställas inför, när det gäller tillgängligheten på kyrkogården. Fornander svarar att ”problemet som jag ser är att det är så backigt, men om man är handikappad kan man få tillstånd från griftegården att få åka med bilen på gångarna, och då kan man komma fram”, se figur 12.

Figur 12. Asfalterad gång, lättframkomlig för rullstol.

Jag vill veta vad hon anser om att vattna blommor själv om man sitter i rullstol. Fornander menar då att det kan vara svårt att göra, men man kan ta med sig en flaska som man kan fylla med vatten och ta med sig till graven för att fylla på i vasen.

Fornander säger att vattenkannorna är i lagom höjd för en rullstolsburen (se figur 13) och kranen till vattnet kan tryckas ner och sedan stängs den av, av sig själv (se figur 14).

Figur 13. Vattenkannor placerade i nåbar höjd för rullstolsburna.

Figur 14. Vattenpost där kranen stängs av automatiskt..

När vi passerar denna plattgång in till vattenposten (se figur 15) säger Fornander att det är bra med plattor och att man kan komma fram med bilen till olika delar av kyrkogården, eftersom det är asfalterat överallt.

Figur 15. Plattyta av betongmarksten in till vattenpost, bra underlag för framkomlighet med rullstol.

Figur 16 nedan visar minneslundens smyckningsplats. Fornander menar att denna plats för blommor är i lagom höjd, även om man är handikappad och sitter i rullstol. Figur 17 visar smyckningsplats där man kan tända ljus. Fornander säger att den undre raden är i lagom höjd för en rullstolsburen person.

Figur 16. Smyckningsplats för blommor vid minneslund, nåbar höjd för rullstolsburna.

Figur 17. Smyckningsplats för ljus, där undre raden är i nåbar höjd för rullstolsburna.

Figur 18 visar en grind in till en plats där begravningsblommor läggs upp. Vi tittar på hur man kan komma in genom grinden. Det är en rem som är fäst i stolpen och som man hakar över grinden. Grinden går att öppna från båda hållen. Fornander tycker att den är lätt att komma in genom.

Figur 18. Grind som går att öppna åt två håll.

Jag vill veta vad Fornander anser om att resa sig ifrån en bänk utan armstöd, se figur 19, om det kan vara besvärligt att resa sig, då man inte har något att hålla sig i. Jag frågar henne om detta. Fornander tycker, att det är nog lättare att resa sig, om man har ett armstöd att stödja sig mot.

Figur 19. Bänk utan armstöd, kan vara svårt att resa sig från, om det inte finns armstöd som stöd.

Intervju och rundvandring med Lars Lundgren, Griftegårdschef Motala griftegårdsförvaltning, 15/4 2009

Lars Lundgren har jobbat som griftegårdschef i Motala sedan år 1985. Han berättar först att det är personalen på kyrkogården som även gör anläggningen. Denna kyrkogård är väldigt tillgänglig enligt Lundgren.

Jag frågar om de har gjort en inventering om vilka hinder som finns på kyrkogården. Lundgren berättar att en sådan gjorts och då konstaterades att det är nivåskillnaderna som är ett problem och fortsätter; ”men om man vill upp till minneslunden t ex, vill vi försöka att få dem att parkera vid minneslunden. Därifrån kan man ta sig till de delar av kyrkogården som ligger längst upp. Sedan kan man få ett tillstånd från oss, för att kunna åka med bil på gångarna. Det är så vi löser problemet med backarna för att det ska bli så tillgängligt som möjligt. Det är asfalt överallt så det är inget problem med grus, och det har varit asfalt sedan jag började här 1985, förutom på en liten gång där det var grus. Den fick vi också tillstånd att lägga igen med asfalt”.

Jag frågar Lundgren hur man går tillväga när man ska göra kyrkogården tillgänglig. Han berättar att den nya delen av kyrkogården planerade han som så, att det byggdes terrasser och på så vis minskades lutningen. Det blir terrasser med en plan yta istället för en sluttande kyrkogård. ”Jag tänker som så när jag planerar att det alltid ska finnas två vägar in, att man inte ska behöva gå ut på samma ställe som där man kom in, att aldrig behöva vända. Om det sitter någon på en bänk, kan man gå ut på andra sidan”. ”På den nya askgravlunden har jag gjort gångar in mellan cirkelarna med gravar, för att det ska bli så enkelt som möjligt att komma fram till gravarna, även på vintern. Man kan inte göra gångar fram till alla gravar, men jag har planerat dem så att det ska bli så bra som möjligt (se figur 20). Tanken med gångarna är att man ska kunna hålla dem öppna på vintern”.

Figur 20. Askgravlunden ligger på en terrass, där gången snirklar sig mellan cirkelarna med gravar.

Lundgren menar att broarna är lätta att komma över med rullstol. ”Det var en kille i rullstol jag träffade en gång och han sa att denna bro (figur 21) inte alls var svår att ta sig över”. Figur 22 visar en bro med träbelagd yta.

Figur 21. Bro belagd med gatsten.

Figur 22. Bro med träbeläggning, i askgravlund.

Jag frågar Lundgren vilka problem en handikappad person kan ställas inför när det gäller tillgängligheten på denna kyrkogård. Han svarar att det största problemet, som han ser det, är backarna. Mycket annat med tillgängligheten är löst och i backarna får handikappade åka med bil, och på så vis är problemet löst, se figur 23.

Figur 23. Gamla delen av kyrkogården, asfalterad gångyta, lättframkomlig med rullstol.

Är det något med tillgängligheten som du tycker inte fungerar bra och som är svårt att lösa, frågar jag Lundgren. Han menar att det är kanten in till gravkappellet som har sjunkigt ner och som kan vara svårt för en person i rullstol att komma över, vilket är ett problem. Toaletten inne i kappellet är det svårt att få en bra lösning på. Huset byggdes 1956 men är ändå K- märkt. Hela huset är dock inte K-märkt men just den del av huset där toaletten är belägen är K-märkt. Det är också trångt vid toaletten. ”Vi har inte kommit fram till någon bra lösning på detta än. Vi funderar på hur vi ska kunna lösa det på ett bra sätt” berättar Lundgren.

Figur 24 nedan visar upphängning till vattenkannor, och figur 25 visar en vattenpost. Lundgren visar hur man kan ställa ner vattenkannan på en härför avsedd plats, medan man fyller på vatten i den.

Figur 24. Upphängning till vattenkannor och placering av vaser.

Figur 25. Vattenpost med plats för att ställa vattenkanna.

Figur 26 visar exempel på hur en serviceplats kan vara utformad. Gången in till serviceplatsen är en plattlagd yta, bestående av betongmarksten.

Figur 26. Plattlagd yta in till vattenpost, bestående av betongmarksten. Lätt att gå på och lättframkomlig för rullstol.

I askgravlunden är den plats där man sätter blommor, i markhöjd. Jag frågar Lundgren om det kan vara svårt för äldre att nå ner för att sätta blommor? Lundgren svarar att det mycket väl kan vara på det sättet.

Jag undrar när expeditionen är öppen, vilket också har med tillgänglighet att göra. Lundgren berättar att expeditionens öppettider på Motala griftegård är från 9.00-12.00 på förmiddagen och 13.30- 15.00 på eftermiddagen varje vardag.

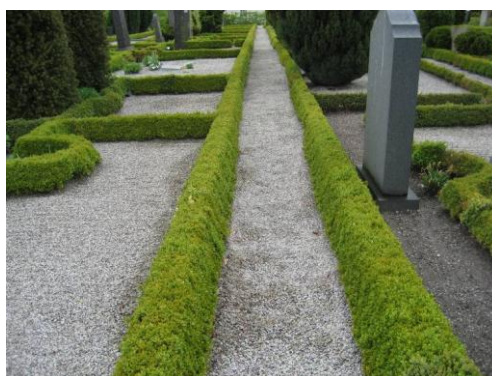
Lomma kyrkogårdsförvaltning

Intervju och rundvandring med Fred Windisch, Kyrkogårdsförman Lomma kyrkogårdsförvaltning, 27/4 2009

Jag frågar Windisch om de har gjort en inventering vad gäller tillgängligheten och hur man har budgeterat. Windisch svarar att de har gjort detta. Alla delar är dock inte färdiga än med anpassningen, men kyrka (figur 27) och kapell är tillgängliga, åtgärderna är klara där. På Lomma kyrkogård och kyrkogårdar runt omkring finns gångar som är smala och belagda med singel. Det är dessa gångar som är problemet här, de är ca 40 cm breda (se figur 28) och man kan inte komma fram där med rullstol eller rollator. Det är inte möjligt att alla gångar kan bli tillgängliga, då måste man ändra hela kyrkogården och då förstörs hela kulturarvet. Det är de stora gångarna som ska göras hårdgjorda och det lägger sig inte länsstyrelsen i, de godtar det. Budgeten läggs för 3 år framåt i tiden ungefär, berättar Windisch.

Figur 27. Asfalterad gång till kyrkan, tillgänglig för rullstolsburna.

Figur 28. Smal gång ca 40 cm bred. För smal för rullstolar och rollatorer.

Jag frågar om hur man gått tillväga när man handikappanpassat. Windisch berättar att det var en person, som var handikappsombud, som åkte i eldriven rullstol och tittade på ingångar m.m. In till kapellet är ingången ändrad, ett trappsteg är borttaget och istället är det en stenbeläggning in till kapellet (figur 29).

Figur 29. Stenbeläggning in till kapellet, trappsteg borttaget, ökar tillgängligheten.

Jag frågar Windisch vilka problem som han anser att handikappade personer kan ställas inför, och vad som kan vara hinder på kyrkogården, när det gäller tillgängligheten. Windisch svarar, ”om det blir så att det blir ett krav, att man måste komma in till varje gravplats, blir det problem, framförallt finansiellt. Det går inte att ta sig in till alla gravar med rullstol eller rollator på grund av de smala gångarna, och vissa gravar ligger innanför andra gravar. Alltså, man måste ta sig över andra gravplatser för att komma till vissa”.

Windisch berättar att, för att komma till graven längst in (som visas i figur 30), måste man hoppa över buxbomshäckar och över en annan grav, för att kunna komma dit.

Figur 30. Buxbomshäckar att hoppa över för att komma in till graven, som är otillgänglig. Svårt för rörelsehindrade personer.

Enligt Windisch går denna grind att öppna från båda håll.

Figur 31. Grind som går att öppna från två håll.

Windisch berättar att alla stora gångar kommer att ändras, bärlagret kommer att bytas så att det blir hårdare underlag, och det kommer att bli en annan typ av singel som är lättare att ta sig fram på, som i figur 32.

Figur 32. Singelbelagd gång med hårt underlag.

Expeditionens öppettider är varje måndag, onsdag, torsdag och fredag klockan 10.00-12.00, helgfria dagar.

Intervju och rundvandring med Eva Halleus, medlem i De Handikappades Riksförbund, DHR och aktiv i kommunala handikaprådet i Lomma kommun, 6/5 2009

Jag frågar Halleus om hon har varit med och inventerat tillgängligheten på Lomma kyrkogård. Halleus svarar att hon har varit med om detta och hinder har upptäckts på kyrkogården. Hon pratade med en av kyrkans präster, som sa att de skulle ta till sig det.

Jag frågar Halleus vilka problem som personer med funktionsnedsättning kan ställas inför och vad det finns för olika hinder, när det gäller tillgängligheten. Halleus svarar att det är problem att ta sig in på kyrkogården, på grund av grindar som kan vara svårtöpnade samt grusbeläggningen på gångarna. Grus är svårt att köra på med rullstol, om man inte har permobil. Placeringen av informationstavlor är ibland för högt upp. Om ramperna som finns är spårramper, kan man inte åka upp med en permobil på dessa, då permobilen har tre hjul. Då blir man tvingad att använda en särskild typ av rullstol.

Halleus säger att hjulen fastnar lätt i gruset, som figur 33 visar.

Figur 33. Rullstolshjulen fastnar i gruset, gör gången otillgänglig för personer med rullstolar och rollatorer.

Halleus menar, att om man skulle vinkla denna tavla utåt blir det lättare att se och komma intill den, se figur 34.

Figur 34. Informationstavla där kantsten kan vara ett hinder för rullstol och rollator. Lättare att komma intill tavlan om den vinklas utåt.

Halleus tycker att handikapparkeringen är lite för smal, att den skulle behöva vara lite bredare. Sen är det kantstenen som inte är så bra för tillgängligheten, den blir till ett hinder, se figur 35.

Figur 35. Handikapparkering med uppstickande kantsten, blir ett hinder för rullstolar och rollatorer.

När vi stannar vid trapporna som leder ner till ån, se figur 36, säger Halleus att man måste åka runt om för att komma ner dit. Denna trappa ner till ån är tillgänglig för vissa men inte för andra. Det kan gå att komma ner med rollator men för de flesta handikappade är det omöjligt. När vi står vid trappan säger Halleus att man får välja lite, vad som går att göra åt tillgängligheten. Jag frågar om hon menar att allt inte kan göras tillgängligt. Halleus svarar att man inte kan göra allt tillgängligt, det är en omöjlighet. Det skulle kräva enormt mycket. Jag säger att det också blir enorma kostnader, och Halleus svarar att det skulle det bli, det är inte rimligt.

Figur 36. Trappor ner till ån, vilket är ett hinder för rullstolsburna.

Vid kapellet visar Halleus att det är omgjort, och hon tycker att det är jättebra, se figur 37. Dock hade det varit ännu bättre om man lagt en plattgång ner till ingången av kapellet. Gatsten kan vara skakigt att åka på med rullstol. Halleus säger också att det är lätt att ta sig fram inne i kapellet.

Figur 37. Markbeläggning med gatsten till ingången av kapellet, vilket är skakigt att åka på för rullstolsburna.

Gången i figur 38 är belagd med en typ av singel som är lätt att ta sig fram på, enligt Windisch⁴. Jag frågar Halleus vad hon tycker om denna typ av beläggning. Halleus menar att detta grus är helt okej att åka på.

Vad gäller de betongmarkstenar som visas i figur 39, menar Halleus att denna marksten är bra men hon anser att kantstenen framför inte är så bra. Det är svårare att ta sig in. Det hade varit bättre om man vinklat kanten på stenen lite grann neråt. Då hade det varit lättare att ta sig över anser hon.

Figur 38. Singelbelagd gång med hårt underlag, bra att åka på med rullstol.

Figur 39. Gång med kantsten. Uppstickande kant kan vara ett hinder för rullstol och rollator.

Halleus menar att vissa bänkar kan vara svåra att resa sig ifrån för att de är för låga. Vid bänken som visas i figur 40 frågar jag om denna bänk är för låg. Halleus anser att det är den, för dem som har svårt att resa sig. Vid bänken i minneslunden, som visas i

⁴ Fred Windisch, kyrkogårdsförman, Lomma kyrkogårdsförvaltning, intervju och rundvandring den 27/4 2009.

figur 41, säger Halleus att bänken borde vara högre placerad och att det borde finnas plats för att kunna sätta rullstolen bredvid bänken, så man kan sitta bredvid varandra.

Figur 40. Bänk i asklunden.

Figur 41. Bänk i minneslunden.

När Halleus sitter bredvid anordningen, där man sätter blommor i minneslunden, säger hon att det är för låg höjd ner till blommorna och hon kommer nästan inte ner, se figur 42.

Figur 42. Smyckningsplats för blommor i minneslunden.

Jag frågar Halleus vad hon tycker om serviceplatsen. När vi står vid kannorna, som visas i figur 43 och 44 säger Halleus ”denna är ju jättebra, den kan man ju använda”. Jag frågar om hon kan använda den, när hon sitter i sin rullstol och hon svarar ”ja det kan jag, den är jättebra”.

Figur 43. Kärra till vattenkanna.

Figur 44. Kärra till vattenkanna.

När vi ser kanten som visas i figur 45, säger Halleus, att denna kant kan vara svår att ta sig över såväl med rullstol som med rollator.

Figur 45. Kant upp till minneslunden, kan vara svår att ta sig över med rullstol eller rollator.

Jag frågar Halleus om hon kan slänga avfall i soptunnorna när hon sitter i rullstol (figur 46). Halleus menar att när man både ska låsa rullstolen, lyfta locket och korgen är det alltid något som går fel, man kan tappa locket när man ska slänga skräpet.

Figur 46. Soptunnor till växter och jord.

När vi är på väg mot kyrkan säger Halleus, att det är helt okej att komma in till kyrkan. Dit kommer man in. Halleus vill också poängtera att ”det är inte för att gnälla, men man måste kunna vara med hela vägen. Det minsta lilla brott i livskedjan kan vi inte som andra, bara hoppa över, rent fysiskt. Om hissen är trasig kan vi inte bara ta trapporna, då måste vi i så fall vända hem”.

Material på kyrkogårdens gångar som ökar tillgängligheten

På en gångyta bör beläggningen vara jämn och fast och när det regnar bör den inte bli hal. För personer som åker rullstol är det jobbigt att åka på en beläggning, som gör att rullstolen skakar, vilket kan göra att de mår dåligt. Även med rollator är det jobbigt att ta sig fram på en beläggning som är ojämn (Svensson, E. 2001, s. 274).

Det som är viktigt att tänka på är att överbyggnaden ska vara ordentligt gjord. För att få vattnet att rinna av från ytan kan man göra på två olika sätt. Antingen kan man låta avrinningen ske ovanpå slitlagret, eller att det sker genom hela överbyggnaden. På gångar är ett bra alternativ att låta avrinningen ske ovanpå slitlagret (Reijer & Sörensen 2007, s. 25).

För att gångar ska vara tillgängliga för personer i rullstol eller med rollator, finns det olika material som kan vara lämpliga att använda.

Natursten

Natursten är ett material som används i stor utsträckning i parker, på gator, torg och trädgårdar och även på begravningsplatser. När man utformar utemiljöer, lägger man stor vikt vid det estetiska värdet och att det är funktionellt och hållbart (Natursten Utemiljö, 2007. s. 7). Enligt Reijer och Sörensen (2007, s. 53- 54) är natursten ett viktigt material på kyrkogårdar och materialet passar bra in i kulturmiljöer på ett annat sätt än vad modernare material gör.

Natursten är ett väsentligt inslag på begravningsplatser då murar och gravstenar ofta består av natursten. I parker finns det växtlighet som bidrar till naturen i omgivningen, vilket gör att valet av natursten passar bra in i en sådan miljö. Man kan använda natursten till gångbanor, ramper trappor och kantavgränsningar m.m. (Natursten Utemiljö, 2007. s. 9).

Natursten kan bearbetas på ett sådant sätt, att den blir anpassad för framkomlighet för rörelsehindrade personer (Natursten Utemiljö, 2007. s. 11).

Enligt Natursten Utemiljö (2007 s. 10) är naturstenens livslängd lång. Olika sorters stenar har olika lång livslängd. Vill man förvissa sig om en bra och anpassad kvalitet på stenen, kan man titta på platser där stenen redan finns för att se hur den åldrats. Granit och kvartsitskiffer är exempel på natursten och de har en hållbarhet på över hundra år. Hållbarheten på kalksten som också är natursten är kortare, men mer än 50 år.

Kalksten

Enligt Reijer & Sörensen (2007, s. 54-55) bildar kalkstenens naturliga klyvytor fem hörn och är oregelbunden. Detta gör att ytan blir ojämn och blir därför svårare att gå på. Den form av kalksten som är bra att gå på, då ytan är jämn och den får smala fogar, är den topphyvlade, som är rektangulär. Till kyrkogårdar kan nya hållar antikbehandlas. Detta är dyrt då kalkstenshållarna bearbetas i olika steg, men det blir en vacker gång av denna behandling. Det som inte får göras med kalksten är att

tösalta den. Även enligt Natursten Utemiljö (2007 s. 13) ska man inte tösalta kalksten, då den är porös. Saltet tränger in i stenen. När sedan vattnet dunstar av från stenen bildar saltet kristaller som gör att kalkstenen vittrar.

Granit

Granit är ett starkt material som kan återanvändas och det sågade formatet av granit gör ytan jämn och fogarna blir smala. Ytan kan vara flammad eller krysshamrad (Reijer & Sörensen 2007, s. 55). Enligt Natursten Utemiljö (2007, s. 13) är granit, på grund av att den innehåller kvarts och fältspat, ett hårt material. Denna hårdhet gör att stenen blir motståndskraftig.

Granit har många möjligheter, t. ex som kantsten och gångbaneläggningar.

Kvartsitskiffer

Enligt Natursten Utemiljö (2007, s. 12) har kvartsitskiffer en bra böjdraghållfasthet⁵, och enligt Reijer och Sörensen (2007, s. 55-56) är denna sten därför bra att använda där ytorna utsätts för belastning. Det som är bäst när man ska göra en gångyta är att använda sig av sågat format av kvartsitskiffer. Denna yta blir jämn att gå på. Om man använder kvartsitskiffers naturliga klyvyta blir fogarna ojämna och därmed svårare att gå på. Det finns svart, glimmer eller grå kvartsitskiffer.

Det som är svårt för personer som har balanssvårigheter att gå på, eller är obehaglig att åka med rullstol på är *gatsten*, på grund av dess oregelbundna yta. Där det är gatsten bör en 90 cm bred beläggning som är jämn läggas (Svensson, E. 2001, s. 274).

Gatsten visas i figur 47.

Figur 47. Gatstensbeläggning, Mjölby kyrkogård.

⁵ Se Natursten Utemiljö, avsnitt 2.1.3, s. 13

Betong

Betong består av bland annat sand, grus och stenfraktioner, vatten och cement (Holgersen och Dam, 2002. s. 80).

Platsgjuten betong

Platsgjuten betong har en lång livslängd på grund av att den är slitstark och dess hållfasthet är stor. Betongen är bra på det sättet, att den är väldigt formbar. Mönstret kan vara på många olika sätt och även dess färg och struktur. Till bland annat gångbanor kan t ex en mönstrad markbetong vara lämplig, då man eftersträvar en robust markyta som är tålig och estetisk tilltalande (Betong på mark: Handbok. Platsgjutna lösningar, 2002. s. 9-10).

Med den platsgjutna betongen på den färska ytan kan olika mönster skapas genom att t ex kratta den, borsta eller rolla ytan. En betongyta som hårdnat kan poleras eller slipas och blåstras med vatten eller sand. Med hjälp av olika formar kan mönster skapas i betongens yta, och på det viset kan ytans form likna många olika beläggningar, t ex gatsten och kalkstensplattor eller något annat. För att motverka att sprickor uppstår i betongen ska den gjas på lämpligt avstånd med fogar (Betong på mark: Handbok. Platsgjutna lösningar, 2002. s. 13-14).

Betongplattor

Betongens ursprungsfärg är grå, men finns även i färgerna röd, vit, svart och gulbrun. Betongplattor kan anpassas till de flesta platser, för att den finns i olika storlekar. Man kan välja färg på betongen och dess ytbeläggning kan varieras, liksom dess olika materialsammansättningar. Plattorna kan efterbearbetas genom att göra olika mönster och strukturer i ytan. Detta gör att det finns en stor variation av plattorna. Genom att det finns så stor variation på plattorna kan man skapa vackra gångar. Betongplattor gör att gången blir bra och funktionell, och plattorna kan lätt justeras eller läggas om. För att få hållbara ytor som är lättlagda, krävs att överbyggnaden är rätt dimensionerad (Reijer & Sörensen 2007, s. 37).

Enligt Svensson (2001, s. 274) är framkomligheten bra om plattorna är lagda väl och det inte finns sättningar eller ofyllda fogar eller kanter som sticker upp.

Betongmarksten

Betongmarksten är mindre till storleken än betongplattor och det är lättare att lägga dessa stenar på gångar som ska slingra sig, eller på böjda gångar (se fig 48 och 49). Betongmarksten finns i olika färger och typer (Reijer & Sörensen 2007, s. 37). Enligt Holgersen och Dam (2002. s. 92) är det några av dessa typer av betongmarksten som är självlåsande, vilket innebär att stenarna fästes i varandra. Då fördelas belastningen mellan stenarna. Enligt Reijer och Sörensen (2007, s. 37) är dessa stenar bra att använda när det är trafikerade ytor. När stenarna låser sig kan de inte förskjutas.

Enligt Reijer och Sörensen (2007, s. 37) blir det många fogar mellan markstenarna, på grund av att de är små. Då kan det växa in ogräs, om gången ligger intill en gräsmatta. Om man har kantstöd så minskas ogrästtillväxten i fogar.

Figur 48. Betongmarksten.

Figur 49. Betongmarksten.

Grus

Grus är vanligt på kyrkogårdarnas gångar. För personer som använder rullstol, äldre människor med rollatorer eller personer som är funktionshindrade kan det vara svårt att ta sig fram på kyrkogårdarnas grusgångar. Det är också vanligt att gruset ligger i ett tjockt lager, vilket gör det svårt att ta sig fram i gruset. Det som är viktigt att tänka på när man ska anlägga grusyta, är att ytan kräver en bra avrinning för att den ska bli hårdgjord (Reijer & Sörensen 2007, s. 41).

Material som är alternativ till grus

Stenmjöl

När man eftersträvar och vill ha kvar gruskänsla och grusets utseende på gången, är stenmjöl ett alternativ (Enklare utan hinder, 2005. s 137). Enligt Reijer och Sörensen (2007, s. 41-42) är det många kyrkogårdar som använt sig av stenmjöl som ytbeläggning. Stenmjöl är en yta som fungerar bra att komma fram på, och den är inte känslig att köras på. Ibland är stenmjöl inte det mest estetiska.

Enligt Svensson (2001, s 274) är stenmjöl krossat berg som har stenfraktion 0-4 mm. Stenmjölet vattnas när det lagts ut i ett lager på 50 mm, och när det torkar stelnar det och blir hårt.

Slotsgrus

På grund av vägförhållanden och grusets funktion, ställs det höga krav på grusbeläggnings kvaliteten. I ett projekt testade Slots- og Ejendomsstyrelsen olika sorters grus. Slotsgrus® var det grus som sedan valdes ut. Det är en blandning av lerigt väggrus och stenmjöl, och innehåller 2-8 mm fraktion. Genom detta får gruset sin karaktär på ytan. Om det önskas en viss färg eller karaktär på ytan, kan man strö olika stenfraktioner över. Slotsgrus® ger en välfungerande grusyta som är noga utprovad. När det regnar ute är den fast, och mot spårbildning har den bra motståndskraft och bärande förmåga (Slotsgrus®, u.å.). Slotsgrus®, se figur 50 och 51.

Figur 50. Slotsgrus® Foto: Ann-Britt Sørensen.

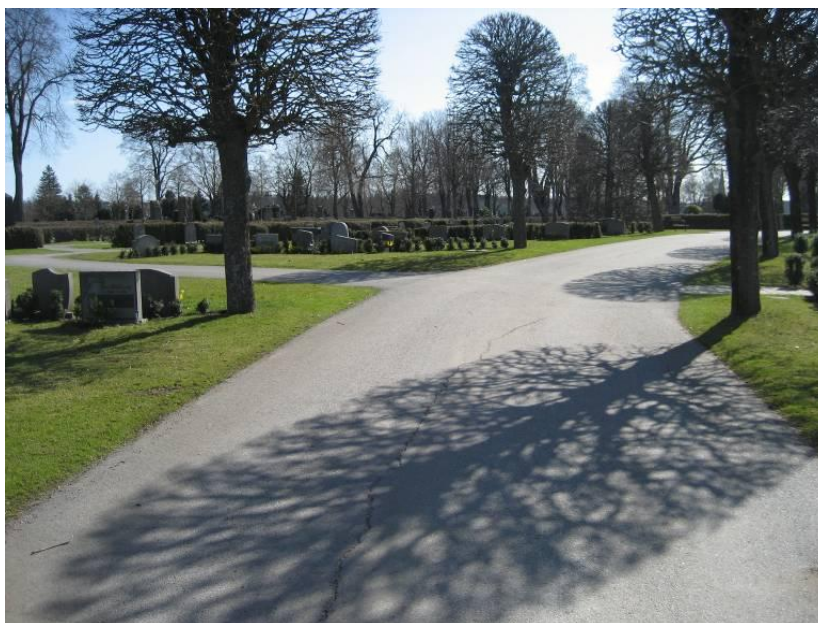
Figur 51. Slotsgrus® Foto: Ann-Britt Sørensen.

Ecoyta

Ecoyta är ett bra alternativ som är stabilt, och när det regnar eroderas inte materialet bort om det ligger i lutning, utan ligger kvar på sin plats. Den är lätt att sköta och ytan är tålig. Ecoyta är ekologisk och den kan användas på kyrkogårdar, gång- och cykelvägar m.m. Det som är speciellt med ecoytan är, att det är pulveriserat bindemedel som är organiskt och detta binder krossmaterialet till sig. Det krossmaterialet man väljer, t ex granit, kalksten eller skiffer, bestämmer ytans färg (Vivaldi, u.å.).

Asfalt

Asfalt har tidigare varit ett monotont material som inte har använts där det estetiska värdet har varit viktigt. På senare tid har asfalt blivit mera trendigt, och det har kommit nya idéer som visar på nya möjligheter med vad man kan göra med materialet. Nu finns asfalt i olika färger och man kan även bestämma mönster och struktur. Asfalt kan kombineras med andra material vilket då kan göra ytan intressant och spännande. På detta sätt har man även kunnat använda materialet tidigare, men på grund av att branschen kanske inte haft kunskap om vad som finns för möjligheter med asfalt, och att de inte har marknadsfört vilka möjligheter som finns, har det inte använts på det viset tidigare. Asfalt är bra då det är plastiskt. När det ska anläggas gångar som slingrar sig är asfalt ett bra alternativ, eller där nivåskillnaderna är stora. En gång som är anlagd med asfalt är en jämn yta att gå eller rulla på, se figur 52 (Reijer & Sörensen 2007, s. 29-30).

Figur 52. Asfalt (asfaltbetong)

Enligt Reijer och Sörensen (2007, s. 35) är det bra om man sparar dokumentationen av vilken asfaltsblandning som använts. Om asfalten så småningom blir trasig, är det då lättare att få samma blandning. Annars är det risk för att det blir en annan blandning av asfalten och lagningarna blir som ett lapptäcke.

Asfalt med limmat grus

Enligt Enklare utan hinder (2005, s. 137) har kyrkgården i Vellinge, en gång som leder upp till kyrkan, som består av asfalt med grus och som är limmat med tjära. Vellinge kyrka är från 1796 och här kan man se att limmat grus passar in i en kulturmiljö.

Tillvägagångssättet när man bygger denna yta är att man först gör en vanlig asfaltbeläggning. Sedan limmar man ytan med bitumenklister och lägger sedan ett stenmaterial ovanpå. För att stenen ska fastna i ytan välter man den med en gummivält. Om det behövs upprepas denna process en gång till. Detta kan man göra med en gammal asfaltsyta om den rengörs innan. Beroende på vilket material som väljs till ytskiktet kan ytans utseende variera. Man kan alltså anpassa ytans utseende efter omgivningen. Man kan använda material som t ex natursingel, sjösten eller olika färger av finmakadam. Stenarnas höjd ska täckas till två tredjedelar av klistret. Om man inte har rätt förhållanden mellan stenens storlek och bitumenklistret, kan ytan kännas klibbig att gå på, vilket man bör ha i åtanke (Reijer & Sörensen 2007, s. 31).

Om man vill ha en speciell färg på asfalten kan man välja en viss typ av stenmaterial till ytbeläggningen. Genom att ytbehandla asfalten kan man få fram en viss textur av ytan med stenmaterial. För att få olika mönster i ytan kan man mönsterpräglä. Det finns också en möjlighet att färga asfaltsmassan permanent och de flesta färger är möjliga (Reijer & Sörensen 2007, s. 31).

En aspekt som man ska ha i åtanke när man ska anlägga en asfaltsgång är att överbyggnaden ska vara väl gjord. Det som man också bör tänka på när man lägger asfalt på en grusgång är att vattnet måste tas om hand på ett annat sätt. Då kan det inte längre sippra genom marken, utan istället måste dagvattenbrunnar kanske placeras ut med ledningssystem (Reijer & Sörensen 2007, s. 32).

Diskussion

Syftet med denna studie var att ta reda på hur tillgängligheten är på kyrkogårdar i förhållande till rörelsehindrade, som använder rullstol eller rollator. Det som framkommit ur studien är att tillgängligheten ser olika ut på de studerade kyrkogårdarna. Detta beror på att behovet av anpassningar hindras av Kulturminneslagen och att varje kyrkogårds grundförutsättningar för tillgänglighetsanpassning är olika. En annan hindrande faktor är kostnaderna för anpassningar, då kyrkogårdarna måste hålla sig till en viss budget för åtgärder.

Det som kan konstateras när det gäller kyrkogårdar är, att det är gruset som är lite svårare att lösa. Av intervjun med Henrik Ogsteth har det dock framkommit att det ofta går att hitta lösningar på problemen. Det jag kunde förstå av Ogstedts svar på frågan om enkelt avhjälpta hinder, är att det inte går att göra en hel kyrkogård tillgänglig. Huvudsaken är att man kan komma fram på de stora gångarna, samt att underlätta för rörelsehindrade genom att det inte ska vara problem med grindarna osv.

I intervjuundersökningarna med kyrkogårdscheferna har det framkommit vad som ofta kan vara problem med tillgängligheten, men även hur man har löst vissa av problemen på ett bra sätt. Det största problemet är gruset på de äldre delarna av kyrkogårdarna. I intervjuerna har det framkommit att grus är ett problem för tillgängligheten, på grund av att det är svårt att köra på med rullstol eller rollator. Det blir tungt att köra och hjulen fastnar lätt i gruset, som figur 33 sidan 33 visar.

Det har även framkommit i intervjuerna att det inte går att göra hela kyrkogårdarna tillgängliga, så att man kommer in till varje grav. Det är en omöjlighet även på grund av de kostnader som blir följderna. Det skulle också inkräkta på kulturarvet på vissa ställen. De svåraste delarna att tillgängliggöra är de gamla delarna av kyrkogårdarna, som t ex fallet med Lomma kyrkogård. Den gamla delen av kyrkogården består av grusade gångar och gravar omringade av buxbomshäckar, och på vissa ställen är det smala gångar. Denna del är ett kulturarv och om man skulle ändra i det skulle kulturarvet förstöras berättade Fred Windisch. Även Mjölby kyrkogårds gamla del består av grusade gravar och gångar, och där försöker man komma fram till en lösning på hur man ska göra. Det är svårt att tillgängliggöra vissa delar på en kyrkogård, på grund av att kulturvården måste bevaras, som det står i kulturminneslagen. Att det inte går att tillgängliggöra överallt på kyrkogårdarna kan man förstå. Samtidigt kan man tänka som så, att det är jobbigt för de personer som är rörelsehindrade, och som har anhöriga på en plats där det är svårt att ta sig fram till på egen hand.

På Lomma kyrkogård ska man på de större gångarna byta ut bärlagret för att underlaget ska bli hårdare, och lägga på en annan typ av singel som ska vara bättre att gå på. Det kom även fram i intervjun med Henrik Ogsteth, att en bra lösning är just detta. Han menade också att det inte går att tillgängliggöra alla gångarna på en kyrkogård. Jag får anta att han menade på grund av kostnaderna och att inte inkräkta för mycket på kulturarvet.

Jag reflekterade över att det var en del bänkar som inte hade några armstöd. Det varierade också inom varje kyrkogård. Någon kyrkogård hade bänkar utan armstöd respektive med armstöd och någon hade bara bänkar med armstöd. Många bänkar

utan armstöd såg ut att vara äldre bänkar och de nyare bänkarna hade armstöd. Armstöd underlättar för människor som har svårt att resa sig och är därför ett bättre alternativ. Placeringen av bänkarna har stor betydelse för tillgängligheten för personer med rollator. Om bänken står på gräset och det är en kant upp till bänken, kan det bli svårt för en person med rollator att komma dit. En bra placerad bänk står lättillgängligt så att personer med rollator kan komma intill bänken. På vissa platser var bänkarna bra placerade på hårdgjord yta. På andra platser på kyrkogårdarna stod de inte bra till, då de stod en bit in på gräset och det var en kant upp till bänken.

Under intervjun och rundvandringen på Lomma kyrkogård med Eva Halleus, påpekade hon att vissa bänkar är för låga att resa sig från. Jag frågade om hon tyckte att bänken som visas i figur 40 sidan 37 var för låg och det tyckte hon, för dem som har svårt att resa sig. Enligt Schlyter⁶ är bänkarna på Lomma kyrkogård mellan 37-38 cm höga vid sitthöjden och mellan 40- 42,5 cm höga vid bänkens ytterkant vid knäna. Dessa mått gäller för de bänkar där sittytan lutar inåt. I min litteraturstudie framkom det att rekommendationerna för en bänks sitthöjd är 0,45- 0,50 meter. Bänken som visas i figur 40 sidan 37, är då lite lägre än vad som rekommenderas. För de personer som har svårt att resa sig från låga bänkar, har det betydelse vad gäller tillgängligheten. Om de tycker att det är svårt att resa sig, vill de kanske inte sätta sig på bänken på grund av rädsla att inte komma upp. Det kan i sin tur leda till att de inte kan besöka kyrkogården för att de inte orkar gå långa sträckor, utan att kunna vila.

Det som har framkommit i intervjuundersökningen är att det kan vara svårt för personer som sitter i rullstol, att öppna grindar. Det man då kan fundera på, är om grindar är nödvändiga. Om så är fallet kan man ha i åtanke att man skulle kunna lämna dem uppställda, även då på kvällstid, för att kyrkogårdar ska bli lättillgängliga för rullstolsburna och personer med rollator.

Expeditionens öppettider är på dagtid, på de kyrkogårdar som är med i denna studie. Öppettider har också med tillgänglighet att göra. Det gäller inte bara för rörelsehindrade personer utan för alla. För att öka tillgängligheten skulle man kunna ha öppet på kvällstid någon gång i veckan.

Inventering över tillgängligheten på kyrkogårdar är viktigt att göra, för att en budget och tidplan ska tas fram för åtgärder.

Mjölby kyrkogårdsförvaltning

Det som kommit fram i besöken på kyrkogårdarna är att det största problemet är gruset, som har ett kulturhistoriskt värde. På Mjölby kyrkogårdsförvaltning består hela gångsystemet på den gamla kyrkogården och 50-tals kyrkogården av grus. Det är ett problem som man diskuterar med länsstyrelsen, för att se om man kan komma fram till en lösning. Mjölby kyrkogård är backig, men man kan åka fram med bil på stora delar av kyrkogården. Det är även ett förslag om att bygga en enkelriktad väg så att man ska kunna åka runt kyrkogården med bil för funktionshindrade personer.

Vattenkannorna som satt högt upp ska sänkas. Det var endast på den platsen som vattenkannorna var placerade högt upp, vilket inte var i nåbar höjd för rullstolsburna, se figur 3 sidan 19. Jag vill visa den bilden för att det kan vara just sådana problem

⁶ Ulrika Schlyter Kyrkogårdsföreståndare Lomma församling, e- post den 15 oktober 2009.

som rörelsehindrade personer kan ställas inför, och att det just är sådana små saker som kan spela en ganska stor roll för tillgängligheten för dem. Sådana hinder är enkla att åtgärda. På andra Servicestationer (där man hämtar vatten och vaser) var vaserna placerade i nåbar höjd för en rullstolsburen. Man håller också på med att göra om servicestationerna. Vattenposten var en pump, där vatten kunde pumpas fram antingen för hand eller med foten. Det man kan fundera på är om det är svårt för personer som har svaga handleder att pumpa, och om man då också sitter i rullstol och inte kan pumpa fram vatten med foten, kan det bli svårt som Holmgren berättade.

In till kapellet på Mjölby kyrkogård var det ramper gjorda av natursten, vilket passar bra in i miljön på kyrkogården. Det är ett bra exempel på hur man kan tillgängliggöra ingången till kapellet tycker jag. Beläggningen fram till kapellet är gatsten. Det har kommit fram i litteraturstudien, att gatsten kan vara obehagligt att åka på med rullstol och då skulle det ha varit bra med en jämnare beläggning mellan gatstenen (figur 47, sidan 41).

Motala griftegård

På Motala griftegård finns det inga problem med grusade gångar, för att där är allt redan asfalterat sedan länge.

Det som kan konstateras är att både Motala och Mjölby kyrkogårdar av naturen var ganska backiga. Det är ett problem som kan vara svårt att lösa. I Motala löste man problemet, genom att ge tillstånd till personer med gångsvårigheter att få åka med bil fram på gångarna.

Vattenposterna på denna kyrkogård var väl planerade, då vattenkannorna var nåbara för en rullstolsburen person. Kranen till vattenposten kunde man trycka ner och den stängde sedan av sig själv och det är en bra detalj.

Det som jag reflekterade över beträffande Motala griftegårds toalett var att dörren in till toaletten var ganska tung, och man kunde bara öppna den för hand. Om det fanns en automatisk dörröppnare, satt den inte synligt. Det kan vara svårt om man sitter t ex i rullstol och ska öppna en tung dörr som går utåt. En dörröppnare skulle göra toaletten mer tillgänglig för funktionshindrade. Invändigt var toaletten bra anpassad för rullstolsburna.

På Motala kyrkogård hade de tydlig skyltning från parkeringen till olika ändamål. Det stod åt vilket håll expeditionen och toaletten o.s.v. låg. Det underlättar för alla när man kommer dit och inte har varit där förut.

Lomma kyrkogårdsförvaltning

Även på Lommas kyrkogård är det mycket grusbeläggningar. Det fanns även vissa gångar som var så smala att det inte går att köra med rollator eller rullstol på dem. Det skulle förstöra kulturarvet om man skulle ändra dessa gångar och det skulle bli väldigt kostsamt. Det som Lomma kyrkogård har som inte Mjölby eller Motala kyrkogård har är buxbomshäckar, som är kulturminnesskyddade. För att komma in till vissa gravar, måste man ta sig över häckarna på vissa ställen och även över andra gravar. Som jag har förstått det som, är det svårt att göra något åt detta, då det är kulturminnesskyddat. Det som går att åtgärda är t ex uppstickande kantstenar som jag såg på kyrkogården.

På Lomma kyrkogård hade man kärror till vattenkannorna och detta tycker jag var bra. Då kan man köra vattenkannen så att man slipper bära den. Då jag intervjuade Eva Halleus, säger hon att hon skulle kunna köra kärran bredvid sin eldrivna rullstol. Vattenkannorna var placerade i nåbar höjd för en rullstolsburen person, och det gjorde även vaserna.

Material till kyrkogårdsgångar

Det finns olika typer av material till kyrkogårdsgångar. I arbetet har jag tagit upp de material som jag anser skulle vara lämpliga att använda på kyrkogårdsgångar. Det finns fler förslag till material, bland annat trä och metall men jag har valt att inte ta upp dessa material i studien. Jag har valt bort dessa för att avgränsa arbetet och dessa material är mindre vanliga att använda på kyrkogårdsgångar.

De material som tagits upp i arbetet passar olika bra in i olika miljöer. Det material som väljs beror alltså på hur omgivningarna runt omkring ser ut. På vissa platser kan det passa bra med asfalt och på andra platser passar det inte alls. I en miljö där kulturvärdet har betydelse kan det vara lämpligt att använda t.ex. stenmjöl eller Slotsgrus[®]

Metoddiskussion

Jag har inte hittat några utländska artiklar som har varit relevanta för detta ämne. De källor som jag använt mig av i arbetet är svensk litteratur. I litteraturstudien har jag använt mig till stor del av bland annat Regeringens proposition, FN:s standardregler och Boverkets författningssamling. De källorna anser jag är tillförlitliga. Felkällor kan ha uppstått i mitt arbete på grund av att jag själv kan ha feltolkat källan eller missförstått innebörden.

I efterhand har jag tänkt på att efter intervjuerna på den första kyrkogården, var det lättare att komma till nästa kyrkogård för att genomföra intervjuerna. Då hade jag bättre insikt i vad jag kunde studera. Jag menar att när de sista intervjuerna genomfördes hade jag mer kunskap om vad jag skulle studera och då kunde jag lättare se problematiken på de olika platserna. Då kunde jag lättare ställa relevanta följdfrågor.

Metoden jag använt mig av i intervjuundersökningarna är den kvalitativa forskningsintervjun. Som jag beskrivit i metoddelen, tolkar intervjuaren intervjupersonens svar. Den metod jag använde mig utav, då jag förde anteckningar och hade viktiga detaljer i huvudet, passade mig bra i denna form av intervju, som jag genomförde under rundvandringarna. Det beror på att jag ville fokusera på vissa företeelser som hade att göra med tillgängligheten. Då kunde jag sortera bort det som inte hade med tillgänglighet att göra, direkt. Det var bra att använda intervjuguide för att få svar på vissa grundfrågor, som är relevanta. Sedan var intervjun en öppen form. På en kyrkogård tittade man på vissa saker men på en annan kyrkogård kanske inte samma sak togs upp, beroende på hur omständigheterna var. På så vis behövdes den öppna intervjuformen.

Slutsats

Jag har kommit fram till att det kan vara svårt att göra de gamla delarna av kyrkogårdarna tillgängliga för rörelsehindrade. Det beror bland annat på att lagarna

krockar med varandra, Kulturminneslagen och Plan- och Bygglagen. Medan Kulturminneslagen skyddar kulturmiljön, främst kyrkogårdar före 1939, och Plan- och Bygglagen främjar tillgängligheten, kan motstridigheter uppkomma t ex i ändring av materialval.

I intervjuundersökningen har det framkommit att det är de stora gångarna som man satsar på att tillgängliggöra. Det går inte att tillgängliggöra alla gånger på kyrkogårdarna, för att dels sätter Kulturminneslagen stopp för det och det skulle bli alldeles för kostsamt.

Det som man gör är att genom alternativa material ändra de större gångarna, så att de blir lättframkomliga men de mindre gångarna får vara som de är. Jag anser att denna lösning är realistisk för att göra kyrkogårdar tillgängligare. Samtidigt är det tråkigt för de personer som är rörelsehindrade, och som har anhöriga på en plats där det är svårt att ta sig fram på egen hand.

Materialet som väljs till gångarna måste alltid anpassas till hur den omgivande miljön ser ut runt omkring. De material som jag skrivit om passar generellt bra på olika platser, men man får beakta vilket material man använder på vilken plats. Det som kom fram i intervjun med Henrik Ogstedt var att betongsten kvalitetsmässigt inte uppfyller kraven för att läggas på kyrkogårdar. Han menade att ett starkt bärlager med kross är ett bra alternativ för tillgängliga gånger. Det är alltså viktigt att tänka på vad man använder för material på olika platser, materialet ska passa in i miljön runtomkring.

Enkelt avhjälpna hinder är det som går att åtgärda utan att kostnaderna blir för höga i förhållande till nyttan. Vad jag kommit fram till i min litteraturstudie är, att ett enkelt avhjälpna hinder kan t ex vara att åtgärda problem med grindar som är svåra att komma in genom.

Det som framkommit i litteraturstudien är att enkelt avhjälpna hinder ska vara åtgärdade innan 2010. Om man inte hinner åtgärda problemen innan dess bör det enligt Henrik Ogstedt finnas en plan på vad som ska göras, när och hur.

Det är viktigt att poängtera att en tillgänglig miljö är bra för alla. Det underlättar även för familjer med barnvagn att komma fram på ett lättare sätt.

Källförteckning

Betong på mark: Handbok. Platsgjutna lösningar. (2002). Stockholm: AB Svensk Byggtjänst.

Boverkets föreskrifter och allmänna råd om undanröjande av enkelt avhjälpna hinder till och i lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser. (2003). (BFS 2003:19 HIN 1)

Boverkets föreskrifter och allmänna råd om tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga på allmänna platser och inom områden för andra anläggningar än byggnader. (2004). (BFS 2004:15 ALM 1)

Enklare utan hinder (2005). Karlskrona: Boverket

FN:s standardregler för funktionshindrade (u.å.). (Elektronisk) Tillgänglig: <<http://www.regeringen.se/download/90c8d673.pdf>> / (2009-03-24)

Gunnarsson, Ronny (u.å.). *Validitet och reliabilitet.* (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://infovoice.se/fou/bok/10000035.htm>> / (2009-10-02) Citerar Malterud Kirsti, Kvalitativa metoder i medicinsk forskning. Lund: Studentlitteratur, (1998)

Holgersen, Søren & Dam, Torben (2002). *Befæstelser.* Fredriksberg: Grønt Miljø.

Håkansson, Weiko (red.) (1999). *Funktionshinder, miljö, handikapp: en idéskrift om hur tillgängligheten i samhället kan förbättras:* Kristianstad: Region Skåne, Vägverket

Kulturdepartement (1990). *Begravningslag.* Stockholm: Regeringskansliets rättsdatabas (1990:1144). (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1990:1144>> / (2009-05-27)

Kulturdepartementet (1988) *Lag om kulturminnen m.m.* Stockholm: Regeringskansliets rättsdatabas. (1988:950). (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1988:950>> / (2009-05-27)

Kvale, Steinar. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun.* Studentlitteratur: Lund

Lantz, Annika. (1993). *Intervjumetodik: den professionellt genomförda intervjun.* Lund: Studentlitteratur.

Malmström, Sten, Györki, Iréne & Sjögren Peter A (2002). *Bonniers svenska ordbok.* Stockholm: Albert Bonniers förlag AB.

Miljödepartementet (1987). *Plan- och bygglag*: Regeringskansliets rättsdatabas. (1987:10). (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1987:10>> / (2009-05-27)

Nationalencyklopedin (2009). *Tillgänglighet*. (Elektronisk). Tillgänglig:<http://www.ne.se/sok/Tillgänglighet?type=ENC&queryId=8692227&h_pageno=3> / (2009-05-26)

Natursten Utemiljö. (2007). Kristianstad: Sveriges Stenindustriförbund.

Reijer, Pål & Sörensen, Ann-Britt. (2007). *Tillgängliga gånger på kyrkogårdar, i parker och bostadsgårdar*. (Stad & Land, nr 170:2007) Alnarp: SLU Movium

Regeringen (2000). *Från patient till medborgare: en nationell handlingsplan för handikappolitiken*. Stockholm: Riksdagen. (Regeringens proposition 1999/2000:79)

Siré, Elna (2001). *Varsam tillgänglighet: vid ändring av byggnader och byggd miljö*. Stockholm: AB Svensk Byggtjänst.

Svensson, Elisabet. (2001). *Bygg ikapp handikapp: Att bygga för ökad tillgänglighet och användbarhet för personer med funktionshinder. Kommentar till Boverkets byggregler, BBR*. Stockholm: AB Svensk byggtjänst.

Slotsgrus[®] (u.å). (Elektronisk). Kräver Adobe Acrobat Reader. Tillgänglig: <http://www.stenrand-grusgrav.dk/archive/brochure_slotsgrus.pdf> / (2009-05-16)

Vivaldi. (u.å.) *Ecoyta- miljövänlig toppbeläggning för hårda ytor*. (Elektronisk). Tillgänglig: <<http://www.vivaldi.se/default.asp?sid=23>> / (2009-05-16)

Bilagor: Intervjuguider

Intervjuguide till intervjun med Henrik Ogsteth, Byggnadsantikvarie. Restaurator. Arbetat på länsstyrelsen med kulturmiljö och tillstånd om att få ändra (tillståndsgivning)

- 1) När det gäller kyrkogårdar finns det regler som säger att kyrkotomter och begravningsplatser ska vårdas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Kyrkotomter som uppförda före 1939 måste man ha tillstånd från länsstyrelsen för att fråga om lov om ändringar. (kap 4 kulturminneslagen). **Vad är det som gäller när det handlar om tillgänglighet och vad får man göra och inte göra?**
- 2) Hur tolkar du Enkelt avhjälpta hinder och vad är det för typ av hinder, när det gäller kyrkogård?
- 3) Grusgångar är vanliga på gamla kyrkogårdar som då ofta är skyddade av kulturminneslagen. Finns det något alternativ för hur man ska lösa detta med grusgångarna?
Finns det något motsvarande material som länsstyrelserna kan gå med på att ändra till?
- 4) Vad finns det mer för olika svårigheter som kan krocka med kulturminneslagen när man ska göra kyrkogårdar tillgängliga, som du har varit med om i ditt yrke?
- 5) Hur långt kan man gå i kulturmiljö när det gäller tillgänglighet, t ex när det gäller bomberade gångar som är K- märkta, kan man ta bort dessa enligt dig eller hur resonerar man i dessa fall?

Intervjuguide till intervjuer med kyrkogårdscheferna, rundvandring på kyrkogårdarna

- 1) Har ni gjort en inventering, vilka var med? Har ni gjort budget för det?
- 2) Har åtgärder för handikappanpassning gjorts och i så fall hur har man gått tillväga?
- 3) När det gäller tillgängligheten, vilka problem kan handikappade personer ställas inför och vad finns det för olika hinder?
- 4) Vad anser ni behöver göras för att kyrkogården ska vara tillgänglig för handikappade?
- 5) När har ni öppettider på expeditionen, när är det öppet?

Intervjufrågor till intervjuer med handikappsombuden, rundvandring på kyrkogårdarna

- 1)** Har ni varit med och inventerat? Hur gick det, kom ni överens eller hade ni olika uppfattningar?
- 2)** När det gäller tillgängligheten, vilka problem kan handikappade personer ställas inför och vad finns det för olika hinder?
- 3)** Hur ser ni på vattningen och när man ska sätta blommor på gravarna, vaser eller krukor?